



ACTA HISTRIAE
27, 2019, 4



UDK/UDC 94(05)

ISSN 1318-0185 (Print)
ISSN 2591-1767 (Online)



Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Koper
Società storica del Litorale - Capodistria

ACTA HISTRIAE
27, 2019, 4

V čast Claudiu Povolu
In onore di Claudio Povoło
In honour of Claudio Povoło

KOPER 2019

ISSN 1318-0185 (Tiskana izd.)
ISSN 2591-1767 (Spletna izd.)

UDK/UDC 94(05)

Letnik 27, leto 2019, številka 4

Odgovorni urednik/

*Direttore responsabile/
Editor in Chief:*

Darko Darovec

Uredniški odbor/

*Comitato di redazione/
Board of Editors:*

Gorazd Bajc, Furio Bianco (IT), Flavij Bonin, Dragica Čeč, Lovorka Čoralic (HR), Darko Darovec, Marco Fincardi (IT), Darko Friš, Aleksej Kalc, Borut Klabjan, John Martin (USA), Robert Matijašič (HR), Aleš Maver, Darja Mihelič, Edward Muir (USA), Egon Pelikan, Luciano Pezzolo (IT), Jože Pirjevec, Claudio Povoło (IT), Marijan Premović (MNE), Vida Rožac Darovec, Andrej Studen, Marta Verginella, Salvator Žitko

Uredniki/Redattori/

Editors:

Gorazd Bajc, Urška Lampe, Arnela Abdić

Prevodi/Traduzioni/

Translations:

Urška Lampe (slo.), Gorazd Bajc (it.), Petra Berlot (angl., it.)

Lektorji/Supervisione/

Language Editor:

Urška Lampe (angl., slo.), Gorazd Bajc (it.), Arnela Abdić (angl.)

Stavek/Composizione/

Typesetting:

Založništvo PADRE d.o.o.

Založnika/Editori/

Published by:

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Koper / Società storica del Litorale - Capodistria® / Inštitut IRRIS za raziskave, razvoj in strategije družbe, kulture in okolja / Institute IRRIS for Research, Development and Strategies of Society, Culture and Environment / Istituto IRRIS di ricerca, sviluppo e strategie della società, cultura e ambiente®

Sedež/Sede/Address:

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, SI-6000
Koper-Capodistria, Garibaldijeva 18 / Via Garibaldi 18
e-mail: actahistriae@gmail.com; www.zdjp.si

Tisk/Stampa/Print:

Založništvo PADRE d.o.o.

Naklada/Tiratura/Copies:

300 izvodov/copie/copies

Finančna podpora/

Supporto finanziario/

Financially supported by:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije / Slovenian Research Agency, Mestna občina Koper, Luka Koper d.d.

Slika na naslovnici/

Foto di copertina/

Picture on the cover:

Razbojnikova smrt. Léopold Robert – 1824. Wallaceova zbirka – London/ La morte del brigante. Léopold Robert – 1824. La Wallace Collection – Londra/ The Death of the Brigand. Léopold Robert – 1824. The Wallace Collection – London (Public Domain).

Redakcija te številke je bila zaključena 14. 12. 2019.

Revija Acta Histriae je vključena v naslednje podatkovne baze / Gli articoli pubblicati in questa rivista sono inclusi nei seguenti indici di citazione / Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in: Thomson Reuters: Social Sciences Citation Index (SSCI), Social Scisearch, Arts and Humanities Citation Index (A&HCI), Journal Citation Reports / Social Sciences Edition (USA); IBZ, Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur (GER); International Bibliography of the Social Sciences (IBSS) (UK); Referativnyi Zhurnal Viniti (RUS); European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS); Elsevier B. V.: SCOPUS (NL)

Vsi članki so v barvni verziji prosto dostopni na spletni strani: <http://www.zdjp.si>.

All articles are freely available in color via website <http://www.zdjp.si>.

VSEBINA / INDICE GENERALE / CONTENTS

Edward Muir: The Modern Legacy of a Renaissance Feud: 1511 and 1945	545
<i>Il lascito moderno di una faida rinascimentale: 1511 e 1945</i>	
<i>Sodobna zapuščina renesančne fajde: leti 1511 in 1945</i>	
Stuart Carroll & Umberto Cecchinato: Violence and Sacred Space in Early Modern Venice	561
<i>La violenza e lo spazio sacro nella Venezia della prima età moderna</i>	
<i>Nasilje in sveti prostor v Benetkah zgodnjega novega veka</i>	
Àngel Casals: Banditry under the Crown of Aragon: A Historiography in the European Context	581
<i>Banditismo sotto la Corona d'Aragona: Una storiografia nel contesto Europeo</i>	
<i>Banditizem pod aragonsko krono: Zgodovinopisje v evropskem kontekstu</i>	
Lucien Faggion: Il collegio dei giudici, Marco Thiene e la sua casa nel secolo XVI	603
<i>College of Judges, Marco Thiene and His</i>	
<i>Noble House in the 16th Century</i>	
<i>Sodni kolegij, Marco Thiene in njegova rodbina v 16. stoletju</i>	
Livio Antonielli: Dietro l'anonimato di una categoria: le guardie in antico regime	623
<i>Behind the Anonymity of a Category: The Guards in Ancien Régime</i>	
<i>V ozadju anonimnosti neke kategorije: stražarji v starem režimu</i>	
Tilen Glavina: Primer fajde v Mirandoli leta 1533: Poskus mediacije Girolama Muzia	639
<i>Il caso di faida a Mirandola nel 1533:</i>	
<i>Un tentativo di mediazione di Girolamo Muzio</i>	
<i>A Case of Feud in Mirandola in the Year 1533:</i>	
<i>A Mediation Attempt by Girolamo Muzio</i>	
Žiga Oman: Enmities and Peacemaking among Upper Carniolan Peasants in Early Modernity	673
<i>Inimicizie e pacificazione tra i contadini alto carniolani nell'età moderna</i>	
<i>Sovražnosti in pomiritve med gorenjskimi kmeti v zgodnjem novem veku</i>	

Darko Darovec: <i>Keine Blutrache bei den Slovenen.</i> Franc Miklošič and the Blood Feud of the Slavs 713 <i>Keine Blutrache bei den Slovenen. Franc Miklošič</i> <i>e la vendetta tra gli Slavi</i> <i>Keine Blutrache bei den Slovenen. Franc Miklošič</i> <i>in krvno maščevanje pri Slovanih</i>	713
Darja Mihelič: <i>Iz zakulisja prvih stoletij piranskega kapitlja</i> 745 <i>Il retroscena dei primi secoli del capitolo di Pirano</i> <i>From the Back Rooms of the First Centuries of the Chapter of Piran</i>	745
Furio Bianco: <i>Immigrati, compari, clienti. Oriundi Carnielli:</i> <i>reti del credito e parentele spirituali in Istria (secoli XVII–XVIII)</i> 771 <i>Immigrants, Cronies, Clients. Incomers of Carnic Origin:</i> <i>Lending Networks and Spiritual Kinship in Istria (17th and 18th Centuries)</i> <i>Priseljenci, pajdaši, kupci. Prišleki karnijskega porekla:</i> <i>kreditne mreže in duhovno sorodstvo v Istri (17. in 18. stoletje)</i>	771
Salvator Žitko: <i>La pianta di Giacomo Fino (1619) nel contesto del ruolo</i> <i>politico–amministrativo e socio–economico di Capodistria nel XVII secolo</i> 817 <i>City Map by Giacomo Fino (1619) in the Context of Political–</i> <i>Administrative and Socioeconomic Roles of Capodistria in the 17th Century</i> <i>Mestni načrt Kopra Giacoma Fina (1619) v kontekstu njegove upravno–</i> <i>politične in družbeno–ekonomske vloge v 17. stoletju</i>	817
Urška Lampe: <i>Posredniška vloga delegacije mednarodnega odbora</i> <i>Rdečega križa v Jugoslaviji pri reševanju usode italijanskih vojnih</i> <i>ujetnikov in deportirancev v Jugoslaviji v letih 1945 in 1946</i> 835 <i>Il ruolo di mediatore svolto dalla delegazione del Comitato internazionale</i> <i>della Croce Rossa in Jugoslavia nel decidere il destino dei prigionieri</i> <i>di guerra e dei deportati Italiani in Jugoslavia negli anni 1945 e 1946</i> <i>Mediation Efforts Made by the Delegation of the International Committee</i> <i>of the Red Cross in Jugoslavia toward Deciding the Destinies of</i> <i>Italian Prisoners of War and Deportees in Jugoslavia in 1945 and 1946</i>	835
Andrea Zannini: <i>Adolescenza travciata. Il convegno della</i> <i>fondazione Giorgio Cini del 1959</i> 865 <i>Backslid Adolescents: The 1959 Conference Held at the Giorgio Cini Foundation</i> <i>Mladostniki na krivih potih. Konferenca fundacije Giorgio Cini leta 1959</i>	865
Navodila avtorjem 875 <i>Istruzioni per gli autori</i> 878 <i>Instructions to authors</i> 882	875 878 882

PRIMER FAJDE V MIRANDOLI LETA 1533: POSKUS MEDIACIJE GIROLAMA MUZIA

Tilen GLAVINA

Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Garibaldijeva 1, 6000 Koper, Slovenija

e-mail: tilen.glavina@zrs-kp.si

IZVLEČEK

V prispevku je predstavljen primer vendette Galeotta II. Pica oziroma umora strica Giovana Francesca Pica della Mirandole, ki je bil rezultat dolgoletne fajde med sprtima sorodstvenima stranema. Pripovedovalec maščevalnega dogodka je koprski meščan in literarni dvorjan Girolamo Muzio, ki je med letoma 1531 in 1535 služil pri Galeottu II. Picu, odgovornemu za umor vladajočih sorodnikov in nasilen prevzem mirandolskega fevda. Opis in poskus mediacije sta del Muziovega epistolarnega opusa in sta primerjana s tedanjo kroniko, ki povzema primer krvnega maščevanja v noči na 15. oktobra 1533.

Ključne besede: Girolamo Muzio, Galeotto II. Pico della Mirandola, fajda, vendetta, 16. stoletje

IL CASO DI FAIDA A MIRANDOLA NEL 1533: UN TENTATIVO DI MEDIAZIONE DI GIROLAMO MUZIO

SINTESI

Il contributo presenta il caso della vendetta di Galeotto II Pico, ossia del assassinio dello zio Giovan Francesco Pico della Mirandola, come conseguenza di una faida pluriennale tra due rami della famiglia in guerra tra di loro. Il narratore dell'atto di vendetta è il cittadino di Capodistria e cortigiano letterario Girolamo Muzio, che tra il 1531 e il 1535 prestò servizio presso Galeotto II Pico, responsabile dell'assassinio dei parenti regnanti e della violenta presa del potere sul feudo mirandolese. La descrizione e il tentativo di mediazione fanno parte dell'opus epistolare di Muzio e vengono messi a confronto con la cronaca di quel periodo, che riassume il caso della vendetta di sangue compiuta nella notte del 15 ottobre 1533.

Parole chiave: Girolamo Muzio, Galeotto II Pico della Mirandola, faida, vendetta, il Cinquecento

UVOD

Fajda je kategorija srednjeveškega pravnega instituta v okviru sistema reševanja sporov, ki se je lahko izražala z maščevanjem (*vendetto*), besedno in pravno zasebno vojno med posameznikoma ali skupinama (npr. sorodstvo), oziroma prek posredovanja skupnosti z mediacijo, kompromisom in kompenzacijo. Kot pojasnjuje Andrea Zorzi, je bilo maščevanje med 12. in 14. stoletjem zelo razširjeno in sestavni del frakcijskih sporov urbane družbe italijanskih komun. Nasilje je bilo med posamezniki in družbenimi skupinami jezik politične resolucije in pogajanj med prijateljstvom (*amicizia*) in sovražnostjo ali »neprijateljstvom« (*inimicizia*), legitimacija vendette pa je bila rezultat kompleksnega kulturnega izpopolnjevanja norm in vrednot. Z njo so se posamezniki in skupine borili za poravnavo prizadete krivice in posledično časti in nenehno iskali vzpostavitev ravnovesja med sprtimi stranmi. Vendetta je delovala kot simbolno orožje za družbeno in politično integracijo, sočasno pa je služila za njeno samoregulacijo in zaježitev (Zorzi, 2012, 27–29).

Trevor Dean opisuje srednjeveško vendetto kot produkt družin in klanov in obligacijo sorodstva: »krivica, storjena članu družine, je bila sprejeta in razumljena kot krivica preostalih« (Dean, 1997, 3), noben zakon pa ni zaničeval njene legitimacije, razen v sami omejitvi te s sklenitvijo pomiritve (*pace*) ali paktov premirja.¹

Po načelu menjave zgolj plačilo kompozicije za sklenitev premirja ni zadoščalo, ritualno je bilo moč povrniti izgubljeno čast le s samoponižanjem storilca oziroma storilčeve skupnosti. Princip dar-protidar narekuje odnos častnost-onečaščenost oziroma čast-sramota. Za sklenitev miru je bilo torej potrebno materialno in duhovno/čustveno zadoščenje (Darovec, 2017).

»Povzročena krivica (dar) je po družbenem načelu menjave zahtevala zadoščenje (protidar). Če zadoščenje ni bilo dano, je krivici lahko sledilo kulturi časti primerno povračilo (nasilje), ki je zadoščenje izsililo. Zadoščenje je spor pomirilo s sklenitvijo premirja in trajnega miru. Slednji je med sprtima stranema vzpostavil ali obnovil slogo in mir, v skupnosti pa vnovič vzpostavil družbeno ravnotežje. Primerno povračilo je pomenilo, da je bilo nasilje v maščevanju praviloma in v idealnem primeru omejeno ter relativno uravnoteženo. Stopnja reševanja spora, na kateri je bilo za poravnavo krivice upravičeno tudi nasilje, ne nujno vzajemno, je vzpostavila odnos sovražnosti ali, s starogermanskim izrazom, fajdo.« (Oman & Darovec, 2018, 84).

Claudio Povolo je s pomočjo pravne antropologije pojasnil vendetto kot svojevrsten pravni in kulturni sistem, ki je določal strukturo sporov, obenem pa deloval v vlogi ključnega elementa za družbeni nadzor. Tak pojav pa se je jasno izražal na publicistični in retorični ravni prek javnih pozivov in obsodb nasilnih ekscesov, predvsem v okviru izogibanja ideološkega konteksta njenega izvora – tako iz meščanskih vrednot srednjeveških komun kot sorodstvenih vezi z močno implikacijo

1 O različnih sklenitvah zavezujočih pomiritev in mirovnih dogovorov v kontekstu običajev, kot so lahko bili »poljub miru«, poroke ipd., glej Darovec, 2016; Darovec, 2017, 63–65; Darovec, 2018, 128–136.

na družbeni status in posameznikovo čast (Povolo, 2014, 9, 11). Edward Muir prav z analizo fajde v Furlaniji v 16. stoletju razkrije spremembe aristokratskih vrednot in ideologije in jo razume kot sinonim maščevanja, torej kot pojav, ki ni bil izključno podrejen nasilnemu povračilnemu ukrepanju, ampak tudi dolgoročnemu sistemu sporov (Muir, 1993). Po Darovcu je »v običajnem sistemu reševanja konfliktov, ki ga lahko poimenujemo tako fajda kot *vindicta*, *vendetta*, *vengeance*, *revenge*, maščevanje ali na Balkanu *osveta*, nekaj povsem običajnega. Temeljni družbeni namen je bil doseči častno poravnavo in pomiritev med sprtimi stranmi, torej mir v skupnosti« (Darovec, 2018, 457). Povolo nadaljuje, da je tudi fajda podobno kot vendetta obravnavana kot ritualizirani pravni sistem, usmerjen k regulaciji sporov med različnimi sovražnimi skupinami v tekmovanju pri upravljanju in nadzoru nad ekonomskimi in političnimi resursi, za katere je bil po eni strani neizogiben rezultat poseg po represaliji in uboju, po drugi pa nujnost pri ponovni vzpostavitvi miru z različnimi oblikami dogovorov pomiritve (poplačilo v denarju, poroke ipd.). Tak sistem pa je bil omogočen ob upoštevanju kompleksnega idioma časti, ki je vključil fajdo v procese ritualov oziroma v okviru »predpisanih« običajev, kjer so svojo izpolnitev dosegli v okoljih z decentralizirano politično močjo. Tako vendetto kot fajdo je mogoče enačiti v nekaterih kontekstih osrednjega in severnega dela Italijanskega polotoka, kjer je imel v srednjem in novem veku pomembno vlogo prav koncept časti kot sestavni del družbenega razlikovanja in javne reputacije (Povolo, 2015).

V Italiji, Franciji in Angliji termini *faida*, *faide* in *feud* se med sodobniki poznega srednjega in zgodnjega novega veka niso več uporabljali (Darovec et al., 2017). Ko se je spor nanašal na fajdo, so obveljali predvsem izrazi *inimicitia* (neprijateljstvo), *odio* (sovražnost) in *guerra* (vojna). Stuart Carroll zato predlaga razumevanje fajdnega sistema v širšem kontekstu sovražnosti (*enmity*), ki je splošni človeški pojav. Tako sta fajda in maščevanje stanji neprijateljstva ali sovražnosti, saj zadnje omogoča bogatejšo detekcijo izrazoslovja in ubesedenega pričevanja v novoveških virih (Glej Oman, 2017; Darovec et al., 2017). V 16. stoletju sovražnost ni bila omejena le na osebna občutenja oz. čustvo kot tako, ampak v smislu javnega stanja z močno pravno podlago, ki se je usmerilo predvsem v doseganje formalne sprave (Carroll, 2017, 440). Veliko takih primerov imamo še v 19. stoletju v pregovorno maščevalnih skupnostih, za katere sta veljali tudi Črnogorska in Albanska, za kar imamo prav tako že obsežno literaturo. O njej nazadnje razpravlja Tepavčević (2018).

V srednjem in novem veku sta prevladovali predvsem dve tipologiji pravne regulacije: pravdno pogajanje (*community law* – pravo skupnosti), za katero so značilne prakse skupnosti s ciljem poravnave in neformalnega reševanja sporov prek lokalnih posrednikov oz. mediatorjev (npr. notarji), in hegemonška pravda (*State law* – državno pravo), ki je temeljila na javni vlogi sodišč, dokazovanju, kaznovanju in pravnih normah, izdanih in formaliziranih s strani vladarjev. V 16. stoletju še ni mogoče najti enotnega modela sprave, ampak je, kot poudari Lucien Faggion, obstajala »siva cona« alternativnih načinov reševanja sporov, v okviru katerih so se prepletali formalne in neformalne družbene prakse in rituali (Faggion, 2013,

95). Vendetta je torej še v poznem srednjem veku in začetku novega veka ohranila svoj status regulatorja pri omejevanju nasilja. Do konca 16. stoletja je bila s strani javnih avtoritet priznana kot poseben zakon, ki se je v naslednjih stoletjih zasedral v ozadju uradnih sodnih procesov. Predvsem zato, ker je po eni strani poseganje po uradnem sodstvu predstavljalo segment fajde ali sprave, po drugi pa je bila sama kazenska obravnava orodje ali medij maščevanja. Broggio tako poudari protislovje tega pojava, ko pravi, da je bilo zatekanje k uradnim sodnim procesom za nekatere zadnji razpoložljiv ukrep zoper krivice, storjene posamezniku, spet za druge pa povečanje uporabe sodnih mlinov ni bilo razumljeno kot posledica učinkovitosti države pri reševanju sporov, temveč (in predvsem) so bili družbeni akterji tisti, ki so prek uradnih sodnih procesov dosegli ali poskušali doseči javno zadoščenje in priznanje glede na storjeno krivico nasprotne strani (Broggio take procese imenuje »sodno maščevanje«) (Broggio, 2015, 44).

Broggio nadaljuje, da je med poznim srednjim vekom in novim vekom proces prešel iz prevladujočega prava običajev v recipirano rimsko pravo, ki je postopoma marginaliziralo vendetto in poudarjalo pomen javnih sodišč. Šlo je za proces, ki je vodil do ozaveščanja kaznovanja, z njim pa naj bi se vzbujal občutek krivde. Po Carrollu je bilo tisto, kar je posebej označevalo prakso pravnega sistema *ancien régime*, stalna navzočnost zunajsodnih dogovorov in poravnjav, vezanih na razsodbe in kaznovanja, zato je imela pri tem pomembno vlogo mediacija oziroma mediator, ki je poskušal doseči sporazum s paktom pomiritve (Carroll, 2006, 26, 32). Po Darovcu je poenotenje družbenih aparatov v zgodnjenovoveških evropskih državah omogočilo prav oblikovanje centraliziranih sodnih institucij, davčnega sistema in vojske. V običajnem sistemu reševanja sporov od novega veka naprej je prav država zasedla vlogo mediatorja in arbitra v nadzorovanju sistema maščevanja in fajde (Darovec, 2018a, 137).

Z oslavitvijo sistema fajde oziroma njene prilagoditve v renesančnem obdobju zaradi vsesplošnih kulturnih sprememb in razvoja močnih državnih struktur se je sistem maščevanja še naprej ohranjal skozi simbiozo akta pomiritve, kar v 15. in 16. stoletju ni bilo več novost, saj je bila sklenitev miru sestavni del srednjeveškega rituala fajde. Povoilo pa predstavi tako spremembo z začetkom 16. stoletja, in sicer z uvedbo inkvizitornega sodnega procesa (*Processo col rito*) in učvrstitvijo strožjega državnega kazenskega prava (prim. Darovec, 2017a, 668–681). Z uveljavitvijo inkvizitornih sodnih procesov in inkvizitornega (preiskovalnega) postopka (*rito inquisitorio*) je bila v drugi polovici 17. stoletja vloga oškodovanca ali žrtve postavljena na drugo mesto, zato se je povečal pomen sodnika oz. se je pozornost usmerila na inkvizitorno preiskavo, zasliševanje zaprtega tipa in s tem izključitev možnosti vplivanja strank v postopku med preliminarno fazo kazenske obravnave (Povolo, 2015). Podobno ugotavlja Darovec na primeru sodnega organa Beneške republike, ki je po več zakonih med letoma 1680 in 1682 dokončno vzpostavil centralno sodno oblast in s tem utrdil vlogo sveta deseterice (*Consiglio dei dieci*) pri uporabi inkvizitornega postopka v primerih ubojev in umorov na beneških ozemljih (Darovec, 2018, 455).

Delovanje običajnega sistema reševanja sporov, ki z grožnjo krvnega maščevanja teži k pomiritvi med strankami v sporu, je bilo v zavesti renesančnih italijanskih pisateljev že globoko zakoreninjeno. Mednje lahko štejemo tudi koprskega humanista Girolama Muzia, ki si je v 16. stoletju prislužil sloves doktorja viteške znanosti, poznavalca časti in vrlin plemenitežev, oblikovalca viteških mnenj, mediatorja v sporih med gospodi in avtorja znamenitega traktata o dvoboju (*Il Duello del Mutio Iustinopolitano*, 1550), v katerem je predstavil pravila in ozadja, primerna za poseg po instituciji dvoboja kot posebne prakse višjih razredov pri doseganju pravice (npr. sodni dvoboj), ki pa je bila vzporedna stvarnost uradnemu sodnemu procesu. V kontekstu dvoboja je mogoče najti in razlagati tudi koncepta maščevanja (*vendetta*) in sprave oziroma pomiritve (*pace*), ki sta bila tedaj razširjena v plemiškem in vojaškem svetu in sprejeta v kontekstu sodnih praks:

Gli steccati sono stati ordinati per giustificazione di verità,² et non per dare altrui modo di far vendetta: et che le punitoni delle così fatte ingiurie à Prencipi di darle si richiede per mantenere in pace i loro soggetti. (Muzio, 1550, 38v).

V nadaljevanju bo predstavljen primer vendette z umorom sorodnika, ki je bil rezultat dolgoletne fajde med sptima sorodstvenima stranema. Pripovedovalec tega maščevalnega dogodka je koprski meščan in literarni dvorjan Girolamo Muzio, ki je med letoma 1531 in 1535 služil pri Galeottu Picu II. della Mirandoli. Opis, ki je del Muziovega episotolarnega opusa, je tudi primerjan s kroniko tistega časa, ki povzema maščevalno dogajanje, do katerega je prišlo v noči na 15. oktobra 1533.

GENEZA DOGODKOV IN VZROKI ZA FAJDO V DRUŽINI PICO DELLA MIRANDOLA

Galeotto II. Pico (1508–1550) je bil sin Ludovica I. Pica (italijanski poveljnik in gospod Mirandole in Concordie) in Francesce Trivulzio. Po smrti očeta leta 1509 je Galeotto živel z materjo in vladal v Concordii, predelu pod gospostvom Mirandole, kjer je oblast prevzel stric, Ludovicov brat – Giovan Francesco II. Pico, vojvoda Mirandole ter zaslužen filozof in literat. Francesca Trivulzio je s sinom Galeottom gojila maščevanje – vendetto – do strica Giovana Francesca zaradi storjene krivice (= povračilo krivice) pri prevzemu nasledstva fevdalnih pravic in vladanju mestu: **»ricercando vendetta al padre, perciò de la ricevuta ingiuria«** (Zazzera, 1615, 267).

Na vzdušje v razklani družini je dodatno vplival obsežen lov na čarovnice v Mirandoli in Concordii med letoma 1522 in 1523, ki ga je ukazal Giovan Francesco Pico. Sodne preiskave sta vodila tedaj znani inkvizitor Girolamo Armellini iz Faenze, ki je deloval na območjih Parme in Reggie (Mirandola vključena), in inkvizicijski vikar Luca Bettini iz Firenc. V postopkih in zaslišanjih, ki so privedli do sežiga

2 V nadaljevanju odebelfeno besedilo predvsem poudarja konceptualno izrazoslovje, ki je predmet obravnavne v članku (op. a.).



Sl. 1: Galeotto II Pico della Mirandola (Wikimedia Commons. File: Galeotto II Pico della Mirandola.jpg).

vsaj sedmih ljudi, je aktivno sodeloval tudi Giovan Francesco Pico. Ta je leta 1523 izdal apologetični traktat v latinščini *Dialogus in tres libros divisus: Titulus est Strix sive de Ludificatione Daemonum*, ki je bil že naslednje leto preveden v (ljudsko) italijanščino in ga je bolonjski prijatelj dominikanskega duhovnika Leandra Albertija izdal pod naslovom *Libro detto strega, o delle illusioni del demonio, del Signore Giovanfrancesco Pico della Mirandola*. Knjiga je med bralci vzbujala veliko zanimanja in postala ena od klasikov demonološke literature. Kot sam Alberti pojasnjuje v uvodnem besedilu, se je za prevod v italijanščino odločil, da bi dosegli čim večje število bralcev in poslušalcev.³ Srž problema je bilo razširjeno ljudsko izročilo in prepričanje med lokalnim prebivalstvom, t. i. »giuoco detto della Donna«,⁴ ki sta po mnenju Giovana Francesca Pica prinašala verski razdor v Mirandoli in Concordii. Knjiga je bila napisana v obliki dialoga med štirimi sogovorniki in je poskušala z argumentacijami dokazati upravičenost strogih kazenskih ukrepov zoper čarovništvo (ukazi sežigov, ki jih je Giovan Francesco potrdil), ki so jih izvajali v okraju Mirandole, in poudariti obstoj hudiča med lokalnim prebivalstvom kot realen družbeni problem.

Dal saggio e prodo Censore et Inquisitore delli Heretici [Girolamo Armellini, op.a.], *furono da lui consignati al giudice molti di questi maledetti huomini, il quale secondo il comandamento delle leggi, le fece porre sovra di una grandissima stipa di legna, e bruciarli in punitione delle loro sceleragini, et ancho in essemplio dell'altri.* (Alberti, 1524, 2).

Izvajanje sodnih postopkov zoper nekaterih obdolžencev pa je bilo oteženo predvsem v Concordii, kjer je v regentstvu vladala Francesca Trivulzio v imenu tedaj še mladoletnega sina Galeotta II. Pica, ki je bila pod zaščito mantovskega vojvode Federica II. Gonzage. Ko sta inkvizitor Armellini in njegov vikar Bettini poskušala zapreti nekega osumljenca, ki je živel v Concordii, se jima je Gonzagov nadzornik zoperstavil s sproženjem pravne pritožbe nad preiskavo. Rezultat je bil spor med inkvizitorjem Armellinijem in vojvodo Federicom Gonzago. Vendar je stališče Girolama Armellinija na koncu obveljalo, zato je lahko izpeljal sežig obdolženca in prevzel inkvizitorski mandat nad Mantovo od leta 1531 do leta 1540 (Tavuzzi, 2007, 71–72).

3 »Di fare parlare in volgare questo libretto detto Strega, più presto per il rozzo volgo, che per li dotti huomini.« (Alberti, 1524, II).

4 Gre za mitološko oznako rituala nočnega zbiranja čarovnic s hudičem oziroma čarovniški sabat. V ljudskem izročilu jo lahko najdemo pod imeni Diana, Madonna Oriente, »kraljica vil« ali kot »gospa igre«. Taki ženski liki so bili opisani že v 14. stoletju, kot ženske, oblečene v belo ali črno obleko, v glavnem samotarke, ki so živele na odročnih krajih, kjer so proučevale zdravilne učinke zelišč. Družbo so jim delali tudi škrti ter druga domišljajska in demonska bitja. Tako ljudsko izročilo in prepričanje, ki je bilo zasidrano v zavesti prebivalstva zgodnjega novega veka, je trčilo z naknadno potrditvijo pojma čarovništva (nočni leti, srečanja s hudičem ipd.), ki so ga izoblikovali inkvizitorji prek lastnih interpretacij, kar je povzročilo preoblikovanje in pripisovanje kulturnih elementov ljudskih prepričanj demonskim značilnostim ter s tem pojav rigoroznih preganjanj med 14. in 17. stoletjem proti domnevnim čarovnicam oziroma privržencem hudiča. Glej Ginzburg, 2008; Muraro, 2006.



Sl. 2: Libro detto strega, o delle illusioni del demonio, del Signore Giovanfrancesco Pico della Mirandola (Wikimedia Commons. File: La_Strega_ovvero_delle_illusioni_del_Demonio.jpg).

Galeotto II. Pico se je v zanosu maščevanja v odraslih letih začel pripravljati na povračilen udarec zoper strica Giovana Francesca. V noči na 15. oktobra leta 1533 je s skupino plačancev zavzel Mirandolo ter ubil strica Giovana Francesca Pica in bratranca Alberta (stričev sin) in si tako prilastil vojvodstvo Mirandole. Cesar Karel V. je nato zahteval takojšnjo predajo Mirandole, ki je bila pod cesarsko zaščito in jurisdikcijo, kar je Galeotto zavrnil. Sledila je cesarska razglasitev Galeottove obsodbe na smrt z obglavljenjem (zaradi umora strica), vendar se je ta uspel zateči pod zaščito francoskega kralja Franca I. do leta 1536, ko se je zanetila nova vojna med francoskim kraljestvom in Svetim rimskim cesarstvom (Mallet & Shaw, 2012, 233).

VPOKLIC KOPRSKEGA MEŠČANA GIROLAMA MUZIA V VLOGI MEDIATORJA IN DIPLOMATA

V tridesetih letih 16. stol. je koprski meščan Girolamo Muzio služil pri modenskem grofu Claudiu Rangoneju, ki ga je iz Modene poslal na službovanje in pomoč h Galeottu II. Picu v mesto Concordia (Claudio Rangone je bil poročen z Galeottovo sestro Lucrezio Pico de Rangone). Galeotto II. Pico je Muziu obljubil plačilo sto skudov na leto in stroškov za služabnika in poti. Ponudba se je Muziu zdela mamljiva, saj si je predstavljal, da bo tako imel več možnosti za literarno ustvarjanje in posvetitev študiju (Glavina, 2018, 591).

Galeottov svak Luigi Gonzaga,⁵ zaradi svoje vojaške hrabrosti in moči poimenovan *Rodomonte*, je leta 1532 obiskal Concordio, kjer je med drugim želel na dvoru razpravljati o svojih omembah v pesnitvah, ki so bile objavljene v Ariostovem epu *Orlando Furioso*, in zaprosil Muzia za mnenje. Ker ta v tistem času še ni izdal nobenih del in je bilo njegovo ime literarni javnosti neznano, je bil Gonzaga presenečen nad njegovim klasičnim znanjem in pesniškimi vrtilinami. Tako se je Muzio začel družiti z Rodomontejem in z njim razpravljati o pesništvu, dokler ni moral ta oditi na vojaško obleganje Ancone. V imenu papeža Klemena VII. je Gonzaga 19. septembra 1532 zasedel Ancono in jo priključil papeški državi pod pretvezo, da so bile papeške čete edine zmožne ustrezno utrditi in zaščititi mesto pred osmanskimi vpadi (Paci et al., 1982). Muzio in Galeotto Pico sta se medtem odpravila v Ancono do Gonzage, ki je Muziu ponudil zaposlitev odposlanca, da bi v času njegove odsotnosti v njegovem imenu opravljal dolžnosti na dvoru v Rimu:

Egli [Luigi Gonzaga, op. a.] veduto me si rallegrò, e prese un tal costume, che ogni giorno, levato che egli si era da tavola, mi ritirava seco in camera a ragionare, a leggere, ed a discorrere quando di una e quando di altra cosa fin che veniva l'ora de' negotii o di uscire a solazzo, ed un giorno fra gli altri mi richiese, che essendo egli Capitano Generale di santa Chiesa, e dovendo egli il più del tempo star fuor di Roma, aveva di bisogno di tenervi persona, che trattasse le cose sue apresso il Papa, e che averebbe avuto molto caro, che io ne pigliassi la impresa. Ne' io mi mostrai difficile ad accettarla. (Borsetto, 1990, 172).

5 Luigi Gonzaga (1500–1532) je bil grof Sabbionete in Gazzuole na območju Mantove. Znan je bil po svojih vojaških in pesniških sposobnostih. Bil je poveljnik plačancev cesarja Karla V. in leta 1527 zaslužen, da je med plenjenjem Rima rešil papeža Klemena VII. iz utrdbe Castel Sant'Angelo. Zaradi svojih posebnih zaslug je bil odlikovan za vrhovnega poveljnika papeških čet. Vodil je vojaško odpravo v Anconi in Vicovaru, kjer je podlegel strelni rani, povzročeni z arkebuzo (Affo, 1780). Tako je Muzio zapisal: »[I]l povero Sig.^{re} a Vigovaro fu ferito di quella archibugiata della quale come egli morisse a me non tocca il parlare.« (Borsetto, 1990, 173). Njemu v spomin je Muzio naslovil eklogo »Aminta, Al S. Galeotto Pico della Mirandola per la morte del S. Luigi Gonzaga« (Muzio, 1550b, 76r–79v). Gonzagi je naslovil še eno od svojih izdanih eklog »Alceo« (Muzio, 1550b, 56v–59v) in ga omenil tudi v svojem delu *Il Duello* iz leta 1550 (Muzio, 1550, 93v).

Zaradi nenadne smrti Rodomonteja je bil Muziov odhod na dvor papeža Klemen VII. odpovedan. Medtem se je spor med sorodnikoma Galeottom Picom in Giovanom Francescom nad pravicami do Mirandole in Concordie še zaostрил. Predmet spora je Muzio podrobneje razložil v pismu Avreliju Vergeriju (bratu koprškega škofa Petra Pavla Vergerija ml.). Giovan Francesco in Ludovico Pico (oče Galeotta) sta bila brata in prvi je po očetovi smrti leta 1499 podedoval gospostvo Mirandole in cesarsko investituro, mlajša brata Ludovico in Federico pa sta zahtevala fevdalne pravice in delež dediščine nad ozemljem. Tako sta Ludovico in brat Federico s pomočjo milanskega poveljnika in generala francoskih čet Giana Giacomina Trivulzia (Ludovicov tast) 6. avgusta leta 1502 zavzela Mirandolo in prisilila Giovana Francesca, da je zapustil to mestno državico. Med izgnanstvom si je Giovan Francesco poskušal znova prisvojiti Mirandolo in zahteval svoje fevdalne pravice pri cesarju Maksimilijanu I., vendar je Ludovico umrl v polesellijski pomorski bitki (v okviru cambraiske lige) proti Benečanom leta 1509, ko je bil njegov sin Galeotto še otrok in je oblast v regentstvu prevzela vdova Francesca Trivulzio (hčerka Giana Giacomina Trivulzia), ki je v imenu sina Galeotta podedovala začasno oblast nad vojvodstvom. Tako se je pojavila priložnost za Giovana Francesca, saj mu je bila 6. junija 1510 podeljena cesarska zaščita, istega leta pa ga je tudi podprl papež Julij II., ki se je medtem ukvarjal z vojaško akcijo proti francoskim četam na polotoku. V času vojaške kampanje se je papež Julij II. odločil za obleganje Mirandole, ki je bila takrat prek družine Trivulzio francoska zaveznica. Papeške čete so zavzele mesto 20. januarja 1511 in Julij II. je Giovana Francesca razglasil za legitimnega gospoda Mirandole.

Francesca Trivulzio se je morala medtem s sinom Galeottom Picom zateči v Ferraro. 4. junija 1511 je Galeottov ded Gian Giacomo Trivulzio, ki je poveljeval francoskim četam, Giovana Francesca prisilil v izgon. Šele leta 1514 sta Giovan Francesco in Francesca Trivulzio ob cesarjevem posredovanju dosegla dogovor (Schmitt, 1967, 18–26). Cesar Maksimilijan I. je za to, da bi umiril razvnete strasti in se tako izognil izbruhu fajde med družinama Pico in Trivulzio, določil grofa Cariatija Giovannija Battista Spinellija (španskega odposlanca pri Beneški republiki) za mediatorja pri odpravi nastalega spora s sklenitvijo dogovora, da bi prišlo do pomiritve med vplivnima družinama. Giovanu Francescu Picu je dodelil Mirandolo in Ludovicu oziroma njegovemu dediču Galeottu gospostvo Concordie, če prvi plača deset tisoč skudov Ludovicovi ženi Francesci Trivulzio in materialno prispeva pri fortifikaciji obzidja Concordie. Posestva, od katerih je Mirandola imela letno šest tisoč skudov prihodkov, so se morala deliti na enake deleže med Mirandolo in Concordio. Kljub uspešni sklenitvi krhkega dogovora do pomiritve ni prišlo, saj se Giovan Francesco ni držal prvotnih obljub in dogovorov glede izplačil Concordii, kjer naj bi vladal Galeotto pod regentstvom matere Francesce Trivulzio, ter je prevzel nadzor nad celotnim fevdom Mirandole in Concordie. Tako huda žalitev, kot je bil prelomljen dogovor, ni mogla prinesti pomiritve in je v mladem Galeottu in njegovi materi



Sl. 3: Raffaello Tancredi, *La Resa di Mirandola*. Slika prikazuje predajo mirandolskih vojakov papežu Juliju II. Della Rovere (1890). (Wikimedia Commons. File: *La Resa di Mirandola.JPG*).

Francesci Trivulzio sprožila željo po maščevanju. Ni jima preostalo drugega, kot da ostaneta v senci na dvoru in političnem ozadju, da ju ne bi izgnali še iz gospostva Concordie, in čakata na pravi trenutek (Galeottovo primerno starost) za izvršitev *vendette*. Tako je Giovan Francesco v naslednjih dvajsetih letih imel proste roke pri vodenju obeh držav. Ko je Galeotto Pico dosegel prag zrelosti, je sklenil zahtevati od strica vračilo vseh svojih podedovanih posesti in polovico prihodkov mestnih dajatev.

Zaradi nastalega in nerešenega spora v zvezi z nadzorom in dedovanjem Mirandole, predvsem pa zaradi prelomljenega dogovora, se je fajda med sorodnikoma samo še stopnjevala in pozneje prerastla v Galeottovo krvavo maščevanje.

Da bi svoje dedne pravice in zahteve ubranil po sodni in uradni poti, je Galeotto Pico konec leta 1532 Muzia poslal na diplomatska pogajanja v Milano, kjer je ostal do julija 1533. V pismu Madami di Camino, v katerem Muzio zahteva vračilo štirih eklog, ki jih je omenjeni dami posodil, lahko tudi razberemo, da je v Milanu deloval pri neimenovanem beneškem odposlancu. Funkcijo ambasadorja v Milanu je med letoma 1531 in 1533 zasedal Giovanni Basadonna,⁶ ki je bil izvoljen za govornca *Signorie* pri milanskem vojvodi Francescu II. Sforzi:

6 Za njegovo poročilo o milanski vojvodini glej *Relazione del ducato di Milano di Giovanni Basadonna* iz leta 1533 v: Alberi, 1861, 331–347.

Ne' mesi passati di Milano vi [Madama di Camino, op. a.] scrissi io pregandovi che vi piacesse di fare opera che quelle mie quattro Egloghe; le quali io gia vi lasciai nelle mani, fossero portate a Milano in casa del Signore Ambasciador di Vinegia, che quivi haverei io lasciato ordine, la dove mi dovessero esser mandate. (Muzio, 1590, 19).

Potem ga je Galeotto poslal na papeški dvor v Rim h Klemenu VII., da bi zagovarjal njegovo lastništvo in pravice do Mirandole in opravljal še druge naloge (verjetno politične in obveščevalne narave).⁷ Muzio je prispel v Rim konec julija 1533, ko sta njegova kopraska prijatelja in someščana Annibale Grisoni in Peter Pavel Vergerij ml., ki sta službovala v tem mestu, že odšla. Tam je ostal še ves avgust 1533 in zbolel. V tem ali naslednjem letu (1533–1534) naj bi Muzia prizadela še smrt brata Antonia in najboljšega koprskega prijatelja Avrelija Vergerija, ki naj bi umrl zaradi zastrupitve⁸ (o uporabi strupov v renesansi glej Preto, 2010, 361–366).

Tako Muzio v tretji osebi razočarano piše ministru Centoriju⁹ (iz družine Centoris v Vercelliju), ki zaradi poti in opravkov v Rimu ni mogel obiskati Kopra:

Questa quaresima passata tutto Vercelli sonava, che dovevate venire à Roma. Il Ministro va à Roma, egli va à Roma. Il Mutio vi era presente, et udiva quello che si diceva: vedeva fare apprestamenti di panni, di valigie, et di cavalli, et non diceva di volere andare ne a Roma, ne in Romagna: Et se pur parlava di alcun viaggio da dover fare, egli ragionava non so che di Capodistria: quella disegnano egli che fosse la sua Roma; la sua corte, et il suo regno. Poi il Ministro non è venuto à Roma, se forse non c'è venuto in sogno, et il Mutio ci è venuto [...] Venite, Venite, a Roma, et pensate di spenderci due, o tre mesi. Il camino è di dieci giornate: attraverserete la Lombardia, et la Toscana; Vedrete Bologna et Firenze citta nobilissime, potrete starvene qui alcun giorno a veder queste corti, et la grandezza della sedia Apostolica. (Muzio, 1590, 22–23).

7 Pisma 156, 157, 158 in 159 Avreliju Vergeriju (Muzio, 1590).

8 Muzio v pismu Otonellu Vidi (Muzio, 1590, 26) opisuje razlog za zastrupitev Avrelija Vergerija in potek te. Po Muziovem pripovedovanju so se Avrelijo, Sanga in njegova ljubica, medtem ko so jedli solato, zastrupili. Solata je bila namenjena Sangovi ljubici in naj bi jo zastrepila Sangova ljubosumna mati. Žal se je zgodba končala tragično, saj so zaradi posledic zastrupitve umrli vsi trije.

9 Lahko predvidevamo, da gre za Giroloma Cagnolija, patricija iz Vercellija (1492–1551). Cagnoli so bili poimenovani tudi Centori, antični priimek v Vercelliju. Zato ga Muzio v pismu naslovil s Centorio («AL S. MINISTRO CENTORIO») in kot minister zaradi imenovanja Cagnolija za tajnika savojske vojvode Karla III. in senatorja v Torinu od leta 1522. Cagnoli je bil erudit in doktor prava, poučeval je na univerzah v Torinu in Padovi na katedri za *ius civile* in je bil znan predvsem po pravniskih spisih. Med glavne štejemo *In constitutiones et leges primi, secundi, quinti et duodecimi pandectarum aurearum exercitationes* (1549), *Oratio habita Patavii in initio studiorum, Commentaria in titulum digestis de regulis juris* (1559), *In legem diffamari codicis de ingenuis et manumissis* (1577) in *D. Hieronymi Cagnoli J.C. et patricii Vercellensis, seren. Ducis Sabaudiae senatoris, opera omnia in tres tomos distributa* (1570). V literarnih in političnih vodah se je najbolj izkazal s spisom *Epistola de regimine boni principis* (1540), posvečenemu sinu savojskega vojvode Emanuely Filibertu. Epistola ima strukturo političnega traktata, ki zagovarja in legitimira (v pravnem smislu) moč in avtonomijo savojske vojvode v razmerju do francoske nadvlade, s čimer si je prislužil dodelitev viteškega reda (De Gregori, 1820, 97–99; Dionisotti, 1952, 46–47; Faccio et al., 1967, 48).

Muzio strne kronologijo med Milanom in Rimom v pismu, ki ga je 16. avgusta 1533 iz Rima poslal Otonellu Vidi,¹⁰ ter poudari, da se ni zmožen vrniti v Koper, čeprav si to želi:

È gia tanto et tanto tempo, che io mi sono deliberato di venire in patria [Koper, op. a.] [...] che desiderando io di godermi alquanto della tranquillità della quietissima nostra patria, mi è convenuto mettermi in un tempestoso pelago di travagli. A Milano adunque ho io fatto il verno, et la primavera, et parte della state, et poi nuovi fastidi mi hanno balestrato a Roma, la dove venendo ho cavalcato per Soli ardentissimi, et ci sono arrivato gli ultimi giorni di Luglio. (Muzio, 1590, 26–27).

Galeotto II. Pico, ki so ga Muziove diplomatske sposobnosti prepričale, ga je iz Rima za tri mesece poslal v Bologno, da bi tam skupaj s pravnim zastopnikom pred kolegijem pravnikov (Collegio de' dottori) zagovarjal Galeottove dedne pravice v Mirandoli. V postopku se je zagovarjala tudi nasprotna stran Giovana Francesca Pica.¹¹

Bologna je bila kot del papeške države v tistem času ponovno izbrana za drugo srečanje med papežem Klemenom VII. in cesarjem Karlom V.¹² Slavnostni prihod in konvencija med vladarjema sta tam potekala 13. decembra 1532. Cesar je papežu predlagal poroko med njegovo nečakinjo Katarino de' Medici in milanskim vojvodo, kar je papež zavrnil. Nato je cesar ponudil zavezništvo različnih držav z italijanskega polotoka zaradi obrambe pred tujimi zavojevalci – »Turki« – in zahteval sklic koncila, ki ga je papež napovedal na prvem kongresu v Bologni leta 1530, predvsem zaradi uveljavitve verskega premirja na nemških ozemljih. Prvi predlog o skupni ligi italijanskih princev in evropskih vladarjev, zvestih Karlu V., je papež sprejel z odprtimi rokami, zamisel o sklicu koncila pa bi bila za njegov položaj v Cerkvi in interese prenevarna, saj so se protestantske ideje že močno širile v zahodnem krščanskem svetu. Glede tega argumenta so potekala dolga pogajanja in razprave med cesarjem in papežem, dokler zadnji ni popustil in pristal na tajni

10 Vidi je Muzio pisal, da se je napolil v Rim k papežu reševati »določene zadeve« (očitno Galeottovo težavo z Mirandolo): »[H]o trovato il Papa, a' cui io era venuto per isporre alcune cose.« (Muzio, 1590, 27).

11 Kot ugotavlja Povolto, je mogoče v pomembnejših mestnih središčih osrednje severne Italije v prvi polovici 16. stoletja opaziti nekaj novosti v sodnih sporih. Čeprav so fevdalne sodne oblasti ohranjale dokaj nespremenjeno obliko legitimacije in izvrševanja civilnega in kazenskega prava, so bili že vidni vplivi učene pravne kulture, ki se je opirala na mestne pravnike. »To je bila mestna kultura, ki je – še preden se je izrazila preko *consilia* in razprav – težila k temu, da bi se uveljavila skozi sito mestnih pravosodnih institucij, s tem pa potrdila ideologijo slojev, ki so imeli oblast. Zato je bilo skoraj neizogibno, da so v desetletjih, ki jih je zaznamovala vsesplošna ekonomska in demografska rast, vzhajajoči podeželski sloji težili k temu, da bi lokalne spore preusmerjali na mestna sodišča, kjer so bili njihovi interesi lahko bolje zastopani in branjeni.« (Povolto, 2015a, 16–17).

12 Prvo njuno srečanje je potekalo leta 1530, ko sta sklenila »bolonjski mir« in 24. februarja je papež Klemen VII. okronal Karla V., da bi zedinil krščanski svet. Glavni namen drugega srečanja v Bologni 1532–1533 pa je bila zaustavitev vdora Osmanskega cesarstva, ki se je ponovno nevarno bližalo Dunaju. O poteku obeh ceremonij v Bologni glej Righi, 2000; Alberti, 2006.



Sl. 4: Giovan Francesco II Pico della Mirandola. (Wikimedia Commons. File: Giovanni Francesco II Pico della Mirandola.jpg).

dogovor, potrjen z bulo 24. februarja 1533, v kateri je obljubil sklic koncila, vendar brez vnaprej določenega datuma (Gattoni da Camogli, 2002).

Navzočnost vrhov cesarstva in papeštva v Bologni, ki so se jim pridružili najpomembnejši vladarji severnih italijanskih dvorov (Francesco Sforza, milanski vojvoda, Federico II. Gonzaga, mantovski vojvoda, Alessandro de' Medici, firenški vojvoda, Alfonso d'Ávalos, markiz Vasta, Fernando Álvarez de Toledo, vojvoda Albe, in Giovan Francesco Pico, vojvoda Mirandole in Concordie) in drugi plemiški veljaki (Sassu, 2012), je bila za Galeotta izjemna priložnost, da bi s pomočjo Muzia poskušal predstaviti in braniti svoje dedne pravice in težnje do mestne državice Mirandole.

Zaradi neuspešnega izida pogajanj in zagovora pred kolegijem v Bologni je Galeotto odpoklical svojega pravnega zastopnika in Muzio je zahteval *licenco* za odhod (da bi se lahko vrnil, ko bi bilo potrebno), ki mu je bila tudi podeljena. Kot pravi Muzio, ni takoj zapustil Bologne, saj je prejel novico, da je Galeotto v noči na 15. oktobra 1533 izvedel napad na Mirandolo, v katerem so njegovi plačanci ubili Giovana Francesca in zavzeli utrdbo. Pri napadu je umrl tudi grof Alberto, sin Giovana Francesca in Galeottov bratranec. Pri zavzetju Mirandole je bilo udeleženi več deset Galeottovih plačancev, ki so vdrli v sobe Giovana Francesca. Ta naj bi, zavedajoč se svojega konca, pokleknil pod križem, pri čemer so ga obglavili z zamahom sablje.

Njegovega drugorojenega sina Alberta so tudi ubili, ženo Giovanni Caraffa in drugega sina Pavla pa priprli. Tako je sodobna kronika opisala zavzetje Mirandole s strani Galeotta II. Pica:

Per il che alli XV di Ottobre M.DXXXIII la notte antecedente del giorno di S. Gallo, approssimandosi l'aurora, dato [Galeotto, op. a.] ordine con certi suoi soldati fidatissimi della Concordia, circa il numero di sessanta, s'invio personalmente verso la Mirandola, dove giunto alla banda verso la Concordia dove è una certa loggia discoperta edificata sopra le mure del castello, buttarono dui Navete in le fosse et andarono alla volta di essa loggia dove era uno coperto di asse per conservare una certa nave sopra del quale appoggiarono le scalle, attaccando poi una corda per salire piu facilmente e certe ferriate di finestre della libreria del predetto signor Giovanfrancesco ch'era sopra dette mure non sentendo mai le guardie tal strepito, se non un solo, ma gli fu subito minciato che tacesse fingendo che andavano in servizio del predetto signor Giovanfrancesco, et così essa guardia, credendo cio gli vien detto, non disse altro et loro procedendo piu oltra, giunsero alla camera del detto signor Giovanfrancesco con grandissimo impeto et egli, dimandato che cio fusse, gli fu risposto che venisse dal signor Galeotto suo nipote, et così per forza aperto l'uscio della camera vi entrarono, dove ritrovarono esso Signor in ginochione dinanzi al Crocifisso raccomandandogli l'anima sua, et così alhora essi soldati crudelmente l'uccisero con una spada da due mani. Volendosi alhora intromettere madonna Giovanna Caraffa sua consorte, gli fu dato nel petto d'una cassa d'aschibuso,

della qual botta ne è stata molto male. Sentendo tal strepito il Conte Alberto secondo genito di esso signor Giovan Francesco, levatosi dal letto, corse verso el romore, ma intendendo che erano nemici si ritorno alla volta della camera di sua cognata madonna Carlotta Ursina consorte del conte Giovan Thomaso primo genito del predetto Signore. Ma li nemici sapendo dove era fugito seguitoronlo, et, sopra la fede, se gli diede in loro mani credendo esser salvo della vita, ma subito avanti essa camera fu impetuosamente amazzato. Volendosi anco messer Galeotto fratello naturale di esso signor Gio. Francesco, farsi ad una finestra per intendere che genti erano quelle, gli fu subito discarigato di uno archibuso dandogli una botta nel petto per la quale non passarono molti giorni che per cio se ne morite. Et dappoi furono presi detta madonna Giovanna, madonna Carlotta co' figlioli Virginio, Girolamo et Madalena con tutta la famiglia, et così il Conte Paulo terzo genito di esso signor Giovanfrancesco, et tutti insieme furono miserabilmente incarcerati nella Torre della cittadella dove molti giorni dimorarono, benche finalmente fussero liberati, ma privi di tutta la loro roba la quale fu saccheggiata et saccomanata dalli detti soldati. Di poi essendo levato il populo contra detto signor Galeotto, non lo volendo accettare per Signore, finalmente per le grandissime promissioni con molte amorevole parole se gli fece amici, et così, fatto il giorno chiaro, tutti li gentilhuomi et cittadini la mattina andarono a basargli la mano, et reconcerlo per loro Signore, et dappoi gli giurarono tutti fildelta. (Bratti, 1872, 125–127).

Muzio je od svojih informatorjev verjetno prejel podrobnejše informacije o zavzetju Mirandole, saj je njegov dopis Avreliju Vergeriju bogatejši s podrobnostmi ter se sklada z zgornjim opisom kronike in potrjuje potek dogajanj (morda je bil del kronike osnovan prav na podlagi Muziovega pisma):

Or non molto tempo avanti che si cominciasse la lite, il S.^r Gio. Fran.^{co} avea fatto metter prigione nel maschio [stražni stolp, op. a.] che io ho detto un maestro di legname, uomo di buono ingegno, il qual dalle finestre di quello era andato spiando e considerando il modo donde una notte entrar si fosse potuto nella cittadella. E dopo alcun tempo, uscito di là, divisò il tutto co 'l Sig.^r Galeotto, il quale dapoi che la lite fu suspesa, una notte, uscito di castello, fatti chiamar della terra quanti uomini erano atti a portar arme, fece loro aperto quello che egli intendeva di fare, e egli avviò verso la Mirandola. Poi, uscito nel borgo, fece il medesimo con gli altri uomini, ed insieme con loro si avviò, facendo portar una navaccia, che è come un gran cassone nel qual si raccolgon l'uve al tempo della vindemia, ed arrivato che al fosso, in quello fece metter la navaccia, nella quale uno entrato andò a sciorre la barca, e la condusse a riva, poi tornando là donde tolta la avevano, un destro fante montato sopra il tettuccio, con una pica in mano che in cima aveva un rampino, quello attaccò a ferri della finestra, e per quella montato, alla finestra attaccò scale di corda: donde poi, con un passo, si poteva montar in su la loggia. [...] Da ben ottanta persone erano salite

in su la loggia quando uno di loro andò alla volta del torrione, e fu veduto dalle guardie, le quali in piè salite, e veduta la loggia ed il fosso pien di gente, diero all'arme. Allora senza rispetto si solicitò a montare, ed il S.^r Galeotto, calata la scala, con un numero de' suoi andò alla porta della cittadella, perchè altri non potesse andar a soccorrere altri soldati. Con gli archibugi aprirono le porte delle camere, ed entrarono dove era il Sig.^r Gio. Fran.^{co} e la consorte, i quali levati si erano al romore. Il primo che egli incontrasse fu un caval leggero del S.^r Galeotto, chiamato Rinaldo, il quale era danneggiato dal S.^r Gio. Fran.^{co}, e gli disse: "S.^{re}, dove son le mie pecore, e dove è la casa che mi abbrugiaste?" [prva aluzija na vendetto, op. a.]. Ed egli a lui si raccomandava, ed il soldato fu sì da bene, che disse: "Da me non siete per essere offeso, guardatevi pur dagli altri". Sopraggiunsero altri soldati, e tra gli altri uno, al quale egli [Giovan Francesco, op. a.] fatto aveva impicare il padre [druga aluzija na vendetto, op. a.], per che egli con un spadon a due mani gli diede una ferita alla testa per la quale lo abbattè a terra, e di quella se ne morì. I soldati cominciarono a dar di mano a delle robbe, ed avendo uno presa una cassetina, la moglie gliela volle levar di mano. Per che colui con la cassa dell'archibugio la ributtò, percotendola nello stomaco: di che ella per parecchi dì ristette male. Il Conte Alberto, saltato di letto in camiscia con la spada in mano, comparve in sala, e da' soldati che occupata la avevano fu ammazzato. Un suo familiare si fece ad una finestra della sala, e da uno de' soldati che erano nel cortile gli fu scaricato uno archibugio, e questi tre morirono in quella fazione. Il Conte Paolo, figlio più giovine di età forse di 20 anni, andò a trovar il S.^r Galeotto alla porta della cittadella, a lui raccomandandosi, e fu salvato. La mattina per tempo comparvero genti di mantovano, perciò che il S.^r Galeotto co'l favor del Duca di Mantova [Federico II. Gonzaga, op. a.] fece quella impresa, e così con la forza di quella, senza altra resistenza, egli si impadronì della terra. (Borsetto, 1990, 169–171).

Po umoru Giovana Francesca Pica in prevzemu oblasti s strani Galeotta II. se je Muzio napotil v Mirandolo, kjer je gospodarju svetoval o nadaljnjih korakih. Cesar Karel V. je proti Galeottu sprožil sodni postopek zaradi uboja in prevzema utrdbe Mirandole, sicer pod cesarsko zaščito. Karel V. je svetovalcema Antoniu de Leyvi, milanskemu guvernerju, in Marinu Caracciolu, protonotarju rimske kurije, naložil, da morata s pomočjo Filippa Archintija, pravnika in davčnega prokurista, sestaviti seznam nastale materialne škode in kraje pri plenjenju Mirandole, odvzeti gosposka pooblastila Galeottu in v petnajstih dneh ponovno izročiti mirandolsko utrdbo pod cesarsko oblast. Galeotto se je seveda tem ukrepom uprl in ni nameraval prepustiti Mirandole milanskemu guvernerju Antoniu de Leyvi. Skliceval se je na osebno nevpletenost pri umoru strica in poskušal dokazati, da je preostalim članom stričeve družine rešil življenje (ženi grofici Caraffi, sinu Pavlu in snahi Orsini s sinovoma), ko jih je dal zapreti v stolp in jih tako obvaroval pred krvavim maščevalnim pohodom. Zato je Galeotto sklenil, da so njegovo nevpletenost v zločin



Sl. 5: Zemljevid Mirandole in njenih utrdb. V: Maggi, G. (1564): *Della fortificatione delle città*. In Venetia, Appresso Rutilio Borgominiero, 209.

zagovarjali odposlanci, ki so se odpravili na pogajanja k de Leyvi.¹³ Ker je Galeotto zavrnil cesarjeve zahteve, ga je de Leyva 20. februarja 1534 razglasil za odpadnika in izganca (*bandito*) ter kot poveljnika najemniških čet, ki so zavzele Mirandolo, odgovornega za umor strica Giovana Francesca Pica in njegovega sina Alberta. Kazen je bila odvzem vseh fevdalnih pravic do Mirandole in izgon (*bando*).¹⁴ De Leyva je tudi zavrnil zahteve Claudia Rangona do regresa mestnih izdatkov Galeottovim mladoletnim sinovom. Cesarski komisar je nato 20. aprila 1534 podelil

13 »V kazenski zakonodaji 16. stoletja se pojavlja besedna zveza »zlonamerna fajda«, za razliko od srednjeveške mirovne zakonodaje, po kateri je ta pomenila kršitev omejitev sovražnosti, je bila fajda po novoveški kazenski zakonodaji zločin sama po sebi. Dikcija novega kazenskega prava je na to morala posebej opozarjati: vsaka fajda je zlonamerna. Sodišče je lahko ugotovilo zgolj olajševalne okoliščine, tj. silobran.« (Oman & Darovec, 2018, 102).

14 Izgon osebe, odgovorne za umor ali drugo hujše kaznivno dejanje, iz mesta in z njegovega ozemlja, je imel po Povolu predvsem učinek pri ustvarjanju pogojev za premirje med sprtimi stranmi in za ponovno vzpostavitev javnega reda in pomiritve (Povolo, 2017, 22).

investituro gospostva Mirandole in Concordie Gianu Tommasu Picu, prvorojencu in zakonitemu dediču Giovana Francesca¹⁵ (Ceretti, 1883, 255–256).

V tem trenutku je bil Muzio ključni akter in mediator v Galeottovem primeru (saj mu je posredno rešil življenje). Muzio je Galeottu svetoval, naj se izogiba vsakršni obliki nasilja, saj to ne bi vodilo do pozitivnega in trajnega epiloga oziroma pomiritve, in mu predstavil dve mogoči rešitvi. Pri prvi (in za Galeotta nesprejemljivi) bi moral na avdienco k cesarju Karlu V., kjer bi predstavil krivico (*igiuria*), ki mu je bila storjena, ter svoje legitimne zahteve in razloge za ozemlji Mirandole in Concordie in s tem upravičil nasilno dejanje – *vendetto* –, ki je privedlo do umora Giovana Francesca in sorodnika. Obenem bi v cesarjevih rokah prepustil vojvodstvo in odločitev o svoji usodi.¹⁶

Druga rešitev je bila za Galeotta sprejemljivejša. Muzio mu je svetoval, naj se pogodi z vojvodo Ferrare (Alfonso I. d'Este) ali vojvodo Mantove (Federico II. Gonzaga), da bi eden od njiju Karlu V. ponudil odkupnino za mirandolsko državico, od katere bi Galeotto pozneje lahko pridobil gospostvo z zamenjavo drugega fevda v svoji lasti ter tako ponovno postal zakoniti vojvoda Mirandole in Concordie. Svoje predloge in razmišljanja o mogočih rešitvah za Galetotta, je Muzio opisal tako:

Acquetate le cose, il S.^r Galeotto si ritirò un giorno con me e mi disse: “Or noi siamo qui, che ti par che si abbia da far?”. Al quale io risposi: “Niuna cosa violenta è perpetua. Voi ne avete l’esempio davanti gli occhi del zio, il qual se bene lungamente ha goduto delle cose vostre, non è potuto perpetuare, e così dovete pensare che abbia ad essere di voi. Voi avete il modo da rinfrancarvi del vostro, tenete or tal maniera, che anche gli altri abbiano il loro”. “Per dover pervenire questo – mi disse egli – che via si ha da tenere?”. “Due – dissi io – ve ne proporrò. L’una che vi parrà dura, e malagevole, l’altra che non vi doverà dispiacere”. “Quale è la dura?”, disse egli. Risposi io: “Che voi andiate all’Imperadore a fargli intendere le molte cagioni che vi hanno necessitato a questo fine, rimettendo nelle man sue e la Mirandola, e la Concordia, e la persona vostra”. Si torse egli a questa proposta, e disse: “E chi sarebbe colui che ardisse di andarvi?”. Risposi: “Quanto altri non vi sia, vi anderò io”. Or tornò egli a dire: “All’altra, all’altra”. Ed io: “Voi avete qui due Prencipi vicini: il Duca di Ferrara, e di Mantova, ad ogniuno de’ quali metterebbe bene

15 Do dejanskega prevzema vojvodstva s strani Giana Tommasa ni prišlo, saj je vojvoda Ferrare odkupil Mirandolo na podlagi pogajanj, ki jih je predlagal Muzio. V mediacijo se je vmešal tudi Don Ferrante Gonzaga. Glede odkupa Mirandole glej de’ Bianchi, 1866, 328; de’ Bianchi, 1867, 128.

16 Kazenskopravni red cesarice Marije Terezije iz leta 1768, *Constitutio Criminalis Theresiana*, ki je temeljil na starejšem kazenskem pravu iz 16. stoletja, »kot kršitev javnega reda pojmuje kršitev deželnega miru, vdor v dom, rop ter umor na javni cesti, upiranje sodnim in drugim javnim organom, fajdo ali odpoved miru [...]. Napoved fajde in kršitev deželnega miru je *Theresiana* sankcionirala z zasegom storilčevega premoženja, v primeru olajševalnih okoliščin še s telesno kaznijo, v primeru obteževalnih pa s smrtno kaznijo. Če ni bila izrečena smrtna kazen, je prizadeta stran od storilca lahko kot jamstvo pred nasiljem zahtevala njegovo posest« (Oman & Darovec, 2018, 102–103).

di aver la Mirandola, e perciò con uno di loro avete da trattar, che tratti con l'Imperador che gli cieda questo stato offerendogli danaro per la valuta della metà da dar poi il contracambio alla vostra parte avversa, o nel Regno di Napoli, o dove meglio gli metterà, e dell'altra metà che il S.^{re} il qual farà questa pratica, abbia da ricompensare voi". Gli piacque questo partito e disse: "Ed a qual di questi due Principi ti par che io abbia anzi da ricorrere?". Risposi: "Al Duca di Ferrara come più danaroso". Senza indugio adunque comise questa impresa a me. (Borsetto, 1990, 171).

Galeotto II. je sprejel Muziov predlog in ga tokrat poslal v vlogi odposlanca v Ferraro, da bi se pogodil s tamkajšnjim vojvodo. Iz istega razloga se je Muzio vrnil v Milano, kjer je vodil pogajanja s cesarjevim milanskim guvernerjem Antonijem de Leyvajem in vojvodo Francescom II. Sforzo. V Milanu in Monzi je Muzio ostal dalj časa, saj sta milanski guverner in vojvoda zahtevala prisotnost Galeotta in njegovo osebno opravičilo po ustaljenih običajih. Vendar je Muzio temu nasprotoval, saj se je zavedal nevarnosti, ki bi jim bil izpostavljen njegov gospodar, zato je pogajanja poskušal voditi sam v vlogi mediatorja. Medtem je v Mirandoli drugi agent in Galeottov svetovalec, ki ga je Muzio poimenoval samo z inicialko »N.«,¹⁷ deloval proti Muziu in prepričal Galeotta, da je Muzia odpoklical iz Milana. Anonimnemu agentu N. je tudi uspelo prepričati Galeotta, da se je osebno odpravil na milanski dvor, saj naj bi iz Milana prispelo varno spremstvo (*salvacondotto*)¹⁸ za Galeottov varni prehod v mesto – za izgnanca ali *bandita* je bilo namreč prehajanje meje smrtno nevarno (kazen je bila obglavljenje). Kljub zarotniški spletki je Muziu uspelo prepričati Galeotta, da gre za načrtovano zasedo. Odsvetoval mu je odhod v Milano in ga tudi prepričal:

Dapoi venne alla Mirandola N., il qual tanto a me non vuol bene: ne' io so per che. E per opera sua fui richiamato da Milano, e fu mandato un confidentissimo di esso N., dal quale il S.^r Galeotto si lasciò persuadere di dover andar a Melano. E quel buon agente gliene procurò il salvacondotto dal Duca. [...] Per che io mi disposi di far ogni prova di parlargli, e la buona sorte volle che, in andando io alla camera del S.^r Galeotto, N. chiamato per cosa importante calò a basso. Per che, entrato in camera, li domandai: "S.^r, volete andar a Melano?". Mi rispose: "Sì, che ne ho avuto salvacondotto dal Duca". Ed io tornai a domandargli:

17 Kot se izkaže v nadaljevanju, je šlo verjetno za dvojnega agenta.

18 Varno spremstvo je bila oblika sodnega določila. Če je šlo za umor, je t. i. *salvacondotto* imel funkcijočasne remisije sodbe. V primeru pogajanja in sklepanja poravnalnih dogovorov je bila z izdajo jamstvenih pisem obdolžencem omogočena obramba, če je šlo za delikt umora, saj je bil obdolženec zaradi nezmožnosti takojšnje pomiritve predhodno izgnan (*bando*). S takim dokumentom, ki je jamčil, pa je obdolženec lahko prehajal meje oziroma mu je zagotavljal možnost, da se je nepoškodovan udeležil sodnega procesa in se branil pred obremenilno okoliščino. Tak ukrep seveda ni preprečil osebnih maščevanj s strani sorodnikov umorjenega. Glej Chiodi, 2009, 121–122; Povalo, 2018.

“Sapete voi come fu fatto prigione il Sig.^r Gironimo Mirone?¹⁹”. Rispose: “No”. Ed io seguitai: “Essendo il Marchese di Pescara ammalato in Novara, richiese il S.^r Gironimo Mirone che gli andasse a parlare, egli mando salvacondutto. Egli vi andò, ed il S.^r Ant.^o da Leva comparve con una patente dell’Imperador, e lo fece prigione. Così faranno a voi, e vi mozzeranno quanto capo voi avete”. Io ciò non dissi a muto, né a sordo, che egli mutò opinione, e non vi andò. E N., veduto che ‘l disegno non gli riusciva, se ne partì, e più non ritornò alla Mirandola. (Borsetto 1990, 168).

Zato se je grof Galeotto odločil, da Muzia ponovno pošlje v Milano na pogajanja. Na poti tja se je Muzio ustavil v krčmi (v tedaj znani *Osteria della fontana* v Cremoni), kjer je srečal nekaj plemenitašev, s katerimi je razpravljal o Galeottovem primeru. Iz pogovorov je Muziu uspelo izvedeti, da bi Galeotta, če bi vstopil v Milano, milanski vojvoda dal zapreti in obglaviti po cesarskem ukazu. Karl V. je Galeotta čez leto dni s podpisom uradnega dopisa obsodil na smrt – razglašen je bil za krivega umora sorodnika in nasilnega prevzema Mirandole, kot je razvidno iz cesarskega razglasa in izgona 1. julija 1536:

*Quum alias Galeotum nuncupatum a Concordia, ob violentiam et parricidium a beo admissum, obque notoriam inobedientiam et rebellionem et alia pere eum perpetrata, poena capitis et amissionis omnium bonorum suorum condemnatum una cum adhaerentibus suis, aut favorem, consilium, vel auxilium praestantibus, eorumque bonis et rebus universis, nostro Banno Imperiali subiecerimus; prout in literis nostris superinde emanatis latius continetur: quas hic pro sufficienter expressis haberi volumus, Et quia nostrae mentis est, ut hujusmodi sententia et **Declaratio nostri Imperialis Banni debitae executioni demandentur**. Ideo mandamus Vobis omnibus et singulis sub poena gravissima indignationis nostrae, nec non amissionis et privationis omnium et quorumcumque privilegiorum, iurium, feudorum, et bonorum quae a Nobis et sacro Rom. Imperio obtinetis, et quilibet vestrum obtinet, ut dictum Galeotum, eiusque adhaerentes, et fautores, auxilium, vel consilium praestantes, tamq. Praedicti Imperialis Banni nostri nec non capitis et bonorum amissionis poenae subiectos, teneatis, reputetis, et tractetis [...] nostri et sacri Imperij Banni poena eius executio requirit: ita ut illorum poena alijs transeat in exemplum. Quicquid enim contra dictum Galeotum eiusq. adhaerentes, fautores, auxilium, vel*

19 Girolamo Morone (1470–1529) je bil milanski politik in podpornik francoskega kralja Franca I. Nato je postal zaupnik Maksimilijana Sforze ter leta 1521 veliki kancler in senator vojvode Francesca II. Sforze. Po zmagi Karla V. v Pavii leta 1525 je Morone sprejel pobudo papeža Klemenca VII. o združenju v ligi med severnimi italijanskimi državami (vključno z Benetkami) in Francijo. V zameno za podporo je markizu Pescara, Ferranteju d’Avalosu, poveljniku cesarskih vojaških čet na polotoku, obljubil neapeljsko krono. Vendar je markiz Pescara 15. oktobra 1525 z dvojno igro razkril Moronejevo zaroto proti cesarju in ga dal zapreti v Novaro. Po enem letu ječe in pod prisilo groženj obglavljenja je bil Morone primoran plačati 20.000 skudov knezu Karlu III. Bourbonškemu in postati njegov zaupni sodelavec. Po njegovi izpustitvi je deloval na strani cesarja in sodeloval pri plenjenju Rima (Sacchi, 2005, 37).

consilium praestantes, et eorum omnium personas, et bona, tam generaliter, quam particulariter, ut praefertur, capiendo, arrestando, diripiendo, aut interficiendo egeritis, per hoc nihil contra nos, Sacrum Rom. Imperium, aut quemcumque alium deliquisse neque ea ratione cuiquam in iudicio quocumque vel extra respondere aut ad respondendum vocari, cogi, aut compelli debeatis neq. teneamini. Nam haec est nostra Voluntatas. [...] die primo mensis Julij anno Domini MDXXXVI Imperij Nostri XVI, et Regnorum Nostrum XXI. Ad mandatum Caesariae et Catholicae. Maiestatis proprium. (AGM, b. 1344, E. XXXVIII, 5, 1. 7. 1536).

Ko je Muzio prispel v Milano, ga milanski vojvoda in Antonio de Leyva nista želela sprejeti v vlogi Galeottovega odposlanca in sta mu dala vedeti, da mora zapustiti Milano. Zato se je Muzio pojavil na milanskem dvoru kot dvorjan in se jima priklonil. Ta gesta se je Muziu obrestovala: »Io feci richiedere il Duca ed il S.^r Antonio che fossero contenti che io andassi a basciar loro le mani non come agente del S.^r Galeotto, ma come il Muzio, e me ne fu fatta la grazia. Per che da loro con buon viso veduto, e con mille graziose offerte, mi licenziarono.« (Borsetto, 1990, 168–169).

Po vrnitvi v Mirandolo ga je Galeotto, ki se je bal vojaškega napada cesarskih čet, poslal še v Benetke na pogajanja k francoskemu odposlancu (Georges de Selve), saj je potreboval vojaško podporo francoskega kralja. Nato se je Muzio odpravil še v Rim²⁰ h kardinalu Trivulziu in tamkajšnjemu ambasadorju kralja Franca I. škofu Mâconu (Charles de Hémard) z nalogo, naj se pogodi za povečanje obrambnih vojaških čet v Mirandoli. Iz Rima je Galeottu poročal o načrtu, da bi v Mirandoli zbrali vojaške sile pod vodstvom francoskega poveljnika (t. i. *massa* oz. množica), ki bi bil sposoben voditi italijanske čete različnih poveljnikov (med katerimi bi bili grof Guido Rangone, Cesare Fregoso, Cagnino Gonzaga²¹ in Galeotto Pico). Svoj predlog je Muzio predstavil kardinalu Trivulziu, ki ga je podprl, vendar je francoski odposlanec predlog zavrnil:

20 Muzio je verjetno prispel v Rim že jeseni leta 1534, ko je bil izvoljen novi papež Pavel III. Tam je ponovno srečal Giulia Camilla Delminia, kot lahko razberemo iz pisma Domenicu Venierju: »Mi trovai poi con lui [Camillo Delminio, op. a.] in Roma alla creazione di Papa Paulo Farnese [oktober 1534, op. a.], dove egli era venuto col Cardinale di Lorena [Carlo di Guisa, op. a.], e li stemmo alcuni giorni con diletto insieme.« (Borsetto, 1990, 140).

21 Gian Francesco Gonzaga, imenovan »Cagnino«, je 26. avgusta 1535 za pomoč v Mirandoli v pismu prosil tudi kardinala Jeana du Bellaya: »Monseigneur, mons^r le conte de la Mirande [Galeotto Pico, op. a.], mon beau frere, m'est venu trouver pour parler ensemble des affaires e til m'a dict comme luy avez fait entendre que luy avez apporté six mil escuz et que, affaire luy survenant, luy en ferez bailler non six mil mais dix, quinze ou vingt mil sans qu'il faille qu'il envoie en France. Et pour autant, Monseigneur, que sommes bien advertiz, et qu'en avons nouvelle certayne de Milan, que la delibération de l'Empereur si est de faire prandre La Mirande, je vous en ay bien voulu de bonne heure faire entendre le tout qui est que Anthoine de Leve avec ce qu'il a de gens pourra faire en vingt-quatre heures de huit a dix mille hommes de pied lesquelz.« (du Bellay, 1973, 54–56). Kardinal du Bellay je prispel v Rim junija 1535 po tem, ko je obiskal severne italijanske kneževine, ki so bile tradicionalno in politično bližje francoskemu kraljestvu, npr. Mirandola in Ferrara. Du Bellay je moral po kraljevem ukazu s konkretno francosko finančno podporo vzpostaviti in podkrepiti mrežo vojaških in političnih francoskih interesov na italijanskem polotoku. Glavna naloga je bilo novačenje poveljniških plačancev, ki bi organizirali vojaški in politični upor nad cesarsko hegemonijo (Simoncelli, 2006, 104).

[P]erciò che dovendosi far questa **massa di diversi capi italiani** come sono il Conte Guido, il S.^r Cesare Fregoso, il S.^r Cagnino, Voi, e gli altri, non durarete lungamente insieme, **ma sarete sempre in disparere, per tal la natura degli Italiani, che l'uno all'altri non vuol cedere,**²² e che al fine la massa si dissolverà senza frutto alcuno, anzi con vergona, e con ispesa, e che il Re vuol che ella si mantenga insieme, **mandi un suo gentiluomo al quale, quantunque privato, tutti i Collonelli di buon volere si sottometteranno.** Il Cardinale lodò questo parere, e mi disse che io dovessi farlo sapere all'ambasciadore. Andai, feci la relatione, ed egli parve che si facesse beffe di me. La massa si farà, e di quel che seguirà ce ne accorgeremo alla giornata. (Borsetto, 1990, 167).

Ker Muziov predlog ni bil sprejet in ker so bile različne vojaške čete v Mirandoli združene brez enotnega poveljnika, so se razpustile in zapustile vojvodstvo.

Muzio zaradi nezadovoljstva nad plačilom, prejetem od gospodarja Galeotta, sklene, da ga dokončno zapusti (morda z zavedanjem, da v takem dvoru nima prihodnosti). Dodaten razlog za njegov odhod je bila tudi Galeottova obtožba, da naj bi bil Muzio njegov dolžnik, zato je zavračal zahteve po finančnem izplačilu dvorskega služenja in nalog. Muzio je Galeottu v pismu očital:

[N]e feste si gran romore [Galeotto, op. a.] che io avessi posto mano ne' vostri danari essendo io creditor vostro del doppio. Ma non contento di questo entraste anche a negarmi il debito, dicendo che io era stato pagato, e domandandovi io quando, dove, da cui, di che moneta, e se ce ne apareva scrittura, o testimonio, non me ne sapeste mai rendere ragione alcuna. Poi pur quietatovi, ed avendomi data intenzion di satisfarmi, essendo andato io tre volte in suso, e giuso dalla Mirandola a Ferrara e di Ferrara alla Mirandola, e promettendo voi sempre che al mio ritorno sarei stato satisfatto, mai non vi conduceste a tal pagamento, in modo che io fui costretto a lasciar voi, ed i danari, non potendo più lungamente tollerare una cosi fatta ingratitudine. (Borsetto, 1990, 158).

22 Muzio ponovno (pravilno) predvidi in oceni politične in vojaške razmere, ki so vladale na ozemljih italijanskih mestnih držav. Glede na antagonizem dveh velesil (francoske in habsburške) in počasni zaton Sforzovega vojvodstva je Muzio uvidel priložnost sestave neke italijanske kohezijske (politične) srenje, vendar je v isti sapi pesimistično polemiziral s francoskim odposlancem, da sta žal narava in odnos med italijanskimi gospodi še vedno nepopustljiva in družinsko sovražna. Čez dve leti se med Rangonejem, njegovim svakom Fregosom in Gonzago zaneti spor. Leta 1537 Cesare Fregoso izzove Cagnina Gonzago na dvoboj (*duello*), saj je zadnji razpošiljal pisma Pietra Aretina, v katerih je ta Fergosa verbalno napadel. Glej Pigna, 1554, 203; Tasso, 1733, 446. Dogodek je temeljito opisan v Muziovem delu *Risposte cavalleresche*, ki je bilo v čast Ferrandu Gonzagi izdano leta 1550 v Benetkah. Muzio ga označi za tipičen primer splošnih in pogojnih demantijev (*mentite generali e condizionali*), ki so bili precej nedoločni in so se sklicevali na številna mnenja veljakov, gospodov, vojvod in celo francoskega kralja. V tem primeru je Muzio menil, da je bil Fergosov izziv na dvoboj Cagnina pod vprašanjem, saj so bila viteška mnenja na obeh straneh ustrezno predstavljena in precej podobna. Zato je določil mnenje Cosima de' Medicija za najprimernejše pri razrešitvi nastalega spora (Paoli, 2011, 138–139).

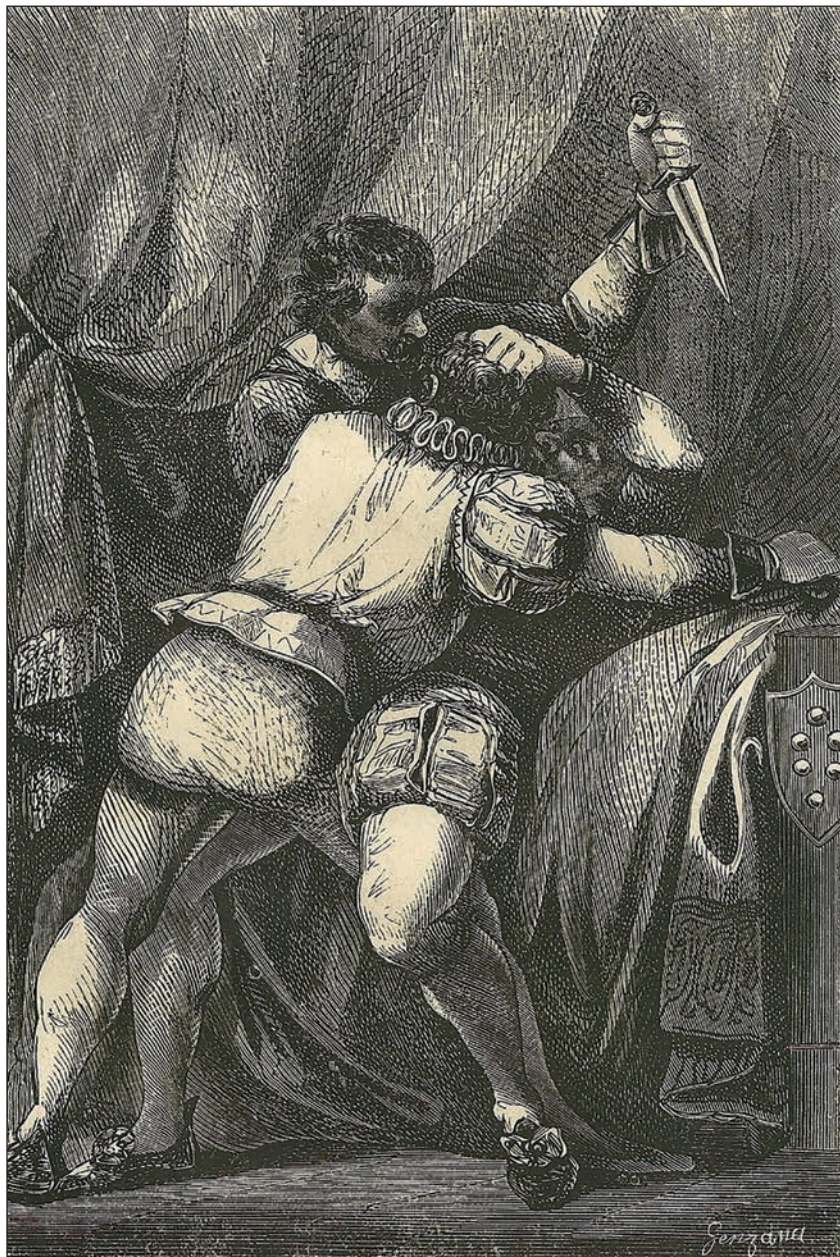
Svoje nezadovoljstvo je strnil v kratkem pismu Galeottu, kjer je opisal vse svoje težke diplomatske naloge v vlogi mediatorja in odposlanca in pomembna svetovanja, ki so v več primerih rešila tudi Galeottovo življenje. Muzio je spomnil Galeotta na pogajanja pri Federicu II. Gonzagi, vojvodi Mantove, po priporočilu grofa Nicola de' Maffeija, znanega svetovalca in diplomata iz Mantove, s katerim je bil Muzio v korespondenčnem stiku. Velikih pohval je bil deležen s strani Galeottovega strica kardinala Trivulzia ter uspešno vodil težavna pogajanja z milanskim vojvodo in Antonijem de Leyvajem. Rešil mu je celo življenje, ko ga je prepričal, naj opusti odhod v Milano, kjer bi ga prav gotovo dali zapreti in obglaviti. Končal je s ponovno uspešnim svetovanjem, toda neuslišanim s strani francoskega ambasadorja v Rimu, in sicer o predlogu, naj bo na čelo italijanskih poveljniških čet postavljen francoski poveljnik, ki bi lahko vodil uspešno obrambo mestnega obzidja Mirandole:

Il Conte Nicola de' Mafei, so che vi fece fede, quando mi mandaste a negoziar alla corte del Duca di Mantova, che voi non avevate mai mandato uomo, che sapesse negoziar se non me. Vostro zio, l'abbate Trivulzio [...] delle maniere tenute a vostro beneficio nella corte di Roma, e so che vi scrisse quanto si satisfaceva il cardinal Trivulzio della mia forma di negoziare. Sapete quanto tempo io trattenni la pratica della cosa vostra co'l Duca di Milano, e co'l Sig.^r Ant.^o da Leva. [...] E sapete ancora come seguitò quella pratica che altri vi voleva far andar con salvacondutto a Milano. Io co'l mio consiglio vi ritenni, e vi salvai la vita secondo che intendeste che andandovi vi sarebbe stato mozzo il capo [...] Taccio che da me fu tessuta quella tela della massa fatta alla Mirandola, e che per non aver voluto l'ambasciator di Francia che era in Roma seguir il mio consiglio, ella senza frutto si risolvé. (Borsetto, 1990, 157).

Koprčan Muzio, prizadet v ponosu in časti, se je leta 1535 odločil poiskati novega gospodarja in se je napatil v Ferraro, od koder je Galeottu poslal zgornje pismo.

Po Muziovem odhodu je januarja 1537 v Mirandolo prispel Lorenzino de' Medici, ki je v zgodovinopisju znan predvsem zaradi umora bratranca vojvode Alessandra de' Medicija. Dogodki, ki so privedli do umora firenškega vojvode, se začnejo že leta 1534, ko je Lorenzino na dvoru Klemen VII. s sabljo obglavil nekaj kipov rimskih cesarjev. Po takem nerazumnem dejanju vandalizma ga je papež izgnal iz Rima, Lorenzino pa se je zatekel v Firence k bratrancu Alessandru de' Mediciju, ki je v delitvi premoženjske dediščine favoriziral drugega bratranca, in sicer bodočega vojvodo Cosima I. Jasno je bilo, da je Lorenzina bolj gnala želja po *vendetti* kot namen političnega akta, zato je v noči na 6. januarja 1537 skupaj s služabnikom Del Tavolaccino organiziral umor Alessandra de' Medicija.²³

23 Lorenzinovo literarno delo *Apologia*, ki ga je napisal v izgnanstvu v Franciji, je njegovo osebno pričevanje o dogodkih, ki upravičuje in legitimira akt umora Alessandra in pobeg iz Firenc. Apologija zagovarja stališče, da imajo meščani mestnih držav pravico do zrušenja tistih političnih režimov, ki se izkažejo za tiranije (Dell'Aglio, 2015, 36–37).



Sl. 6: Umor vojvode Alessandra de' Medicija, v: Giuseppe Farina, *L'Italia dai tempi più antichi fino ai nostri giorni*, 1863 (Wikimedia Commons. File: Duke Alessandro's Death, 1863.tif).

Po umoru je Lorenzino pobegnil v Bologno in nato v Benetke pod zaščito Filippa Strozzia. Ker je Cosimo I. prevzel oblast in vodenje firenške države, je Filippo Strozzi svetoval Lorenzinu, naj poišče zaščito pri Galeottu II. Picu v Mirandoli, od koder bi lahko poskušal skleniti zavezništvo med francoskim kraljestvom in osmanskim cesarstvom proti Karlu V. Lorenzino je gostoval na Galettovem dvoru do konca januarja 1537. Iz Mirandole je nato odplul v Konstantinopol in se avgusta vrnil v Benetke, kjer se je soočil z vestjo, da ga je Karel V. razglasil za izdajalca in bandita, zato je pobegnil v Lyon pod francosko zaščito. Na francoskem ozemlju in dvoru je preživel naslednja leta in poskušal organizirati državni udar na Firence ter prevzeti oblast s pomočjo *fuoriusciti* (izgnanimi firenškimi republikanci), ampak neuspešno, saj ga je čez deset let v Benetkah čakala *sodba* vojvode Cosima I.: Lorenzina so umorili v Benetkah 26. februarja 1548²⁴ (Dell'Aglio, 2015).

ZAKLJUČEK

V srednjem veku je aristokratsko nasilje sledilo kodeksu časti, predvsem zaradi zaščite političnih in ekonomskih interesov ter uzakonitve ritualiziranih mehanizmov za družbeni nadzor, kot sta bila sklenitev pomiritve in vloga mediacije oziroma mediatorja. Značilnost takega sistema je bila zameglitev meje med javno in zasebno sfero, saj je bil prav v renesančni Italiji odnos moči v okviru frakcijskega spora, sorodstvenih vezi in odnosa gospodar–služabnik neposredno povezan s procesom *state-building*, omogočenim z vzponom urbanega meščanstva in trgovskih elit (Broggio & Carroll, 2015, 6).

V študijah in analizah maščevanja oziroma vendette je največ pozornosti namenjene plemstvu in višjim razredom, ker so njihovi dokumentirani primeri in tožbe dostopnejši kot tisti iz nižjih slojev, saj jih lahko najdemo v kronikah, družinskih arhivih in sodnih spisih, ki obravnavajo predvsem fajdo v plemiškem svetu (Rose, 2015, 17–18).

Muziova produkcija traktatov na temo viteške znanosti je bila v obravnavanih letih še v povojih. Muzio je med svojimi številnimi zaposlitvami pri gospodarjih italijanskih severnih mestnih držav spoznal različne primere »iz prakse«, ki jih je pozneje konkretiziral in izdal v obliki traktatov ali mnenj. Zato je mogoče predvideti, da je v tem obdobju že napisal svoja prva razmišljanja za uspešen traktat *Dvboj (Duello del Mutio Iustinopolitano, 1550)*.

Naracija smrti Giovana Francesca Pice v mirandolski kroniki jasno prikazuje, kako je mogoče tiransko nadoblast odpraviti z vendetto. Poleg tega je v naraciji prisoten (namerno ali ne) božji element, in sicer naj bi Giovan Francesco, preden so ga obglavili, pokleknil pred križem in prosil za odpuščanje. Iz tega dodanega ali

24 Galeotto II. je leta 1547 sodeloval tudi pri neuspešni zaroti Gianluigija Fieschija proti znamenitemu beneškemu admiralu Andrei Dorii. Galeotto je zagotovil osem banditov, ki so se pridružili Fieschijevi skupini v Genovi, vendar niso uspeli izpeljati zarote proti beneškemu admiralu (Celesia, 1866, 261–263).

poudarjenega elementa v kroniki in Muziovem pismu koprčanu Avreliju Vergeriju lahko sklepamo, da so bila opresivna dejanja Giovana Francesca v času njegovega vladanja, predvsem lov na čarovnice, sežig in obešanje obtoženih lokalnih prebivalcev, predstavljena kot krivična dejanja proti Bogu in človeku, njegovi krvniki pa so zato delovali pod božjim vzgibom oziroma kot maščevalno orodje. Muzio je na primer v svojem opisu dodal dva primera:

1. Eden od lokalnih napadalcev je obtožil Giovana Francesca sežiga doma in odvzema ovac: »Il primo che egli incontrasse fu un caval leggero del S.^r Galeotto, chiamato Rinaldo, il quale era danneggiato dal S.^r Gio. Fran.co, e gli disse: “S.^{re}, dove son le mie pecore, e dove è la casa che mi abbrugiaste?”«.

2. Drugemu napadalcu je dal Giovan Francesco obesiti očeta, zato ga je ta s sabljo obglavil: »Sopragiunsero altri soldati, e tra gli altri uno, al quale egli [Giovan Francesco, op. a.] fatto aveva impiccare il padre, per che egli con un spadon a due mani gli diede una ferita alla testa per la quale lo abbattè a terra, e di quella se ne morì«.

S takimi »prisposodobami« oziroma naštevanjem storjenih krivic je želel avtoru bralcu ali poslušalcu priklicati občutke krvnega maščevanja, ki je bilo del kulturnega habitusa slehernega renesančnega človeka. Upravičevanje umora – zgodbe o vendetti, ki jih je Dean proučil v kronikah srednjega veka – je imelo svojo namensko funkcijo pri spominjanju in obrazložitvi spora, zato ni šlo za objektivne opise, ampak le za komunikacijski kanal za prenos moralnih naukov (Dean, 1997, 31).

Vzporednice je tako mogoče najti tudi v Muziovem primeru, kjer so tudi skozi njegove pripovedi jasno nakazane moralne in krščanske konotacije do vendette, ki primarno izvira iz oskrunitve časti in vrednot. Muziovo prepričanje in filozofija o konceptu časti in maščevanja, ki ju najdemo dokumentirana in argumentirana v pozneje objavljenem traktatu o dvoboju, se nanašata na pretekle antične in srednjeveške avtorje, kot sta bila Seneca in Avguštin. Za Seneco se je koncept maščevanja nanašal predvsem na občutke pravičnosti, torej na samo pravo, vendar s podtonom absolutnega zavračanja čustva jeze, saj sta pravičnost in pravo podvržena razumu, ki vodi vendetto k »objektivnejši« sodbi – strast je zamegljevala razum, jeza in maščevanje pa sta odganjala pravico. Avguštin je prevzel Senecove teze, saj je zagovarjal mišljenje, da maščevanje izhaja iz človeške strasti jeze, perfidnega dela duše, ki ga je bilo treba zatreti in izkoreniniti ter ubrati miroljubnejšo pot, ki jo je začrtal Jezus Kristus. Na podlagi doktrine krščanske srednjeveške kulture je človek prepuščal sodbo Bogu. Krščanska miselnost je torej kriminalizirala jezo, sovraštvo, bes in maščevalnost in jih umeščala v sfero živalske strasti, tuje človeškemu razumu (Broggio, 2015, 44–45). Podobne koncepte o božji sodbi in božjem vzvodu za doseganje pravice je prevzel tudi Muzio in kot jih opredelil v spodnjih dveh navedkih:

Sogliono i cavalieri, i quali alcuna querela prendono à diffinire, prenderla con una tale intentione, che anchor che giusta sia la cagione, per la quale à combattere si inducono, non perciò essi per la giustitia combattono, ma per odio, et per desiderio

*di vendetta, o per altra particolare affettione.*²⁵ [...] *Ma nel giudicio delle armi si dee il Cavaliere appresentare nel cospetto di Dio, come uno istrumento, il quale la sempiterna sua Maestà habbia da adoperare in fare la giustizia, et in dimostrare il suo giudicio.* (Muzio, 1550, 32r).

*Et dice Phocilide.*²⁶ “*Chi fara mal giudicio contra altrui Fara giudicio Dio contra di lui*”. [...] *Et che non debbiamo con si acerbo odio altrui perseguire, che contra noi medesimi vogliamo far rivoltare la ira di Dio.* (Muzio, 1550, 63r, 67v).

Muziovo stališče glede maščevanja je bilo neomajno – njegov pogled je bil v tem okviru še srednjeveški, saj je maščevalno sodbo prepušal Bogu. Zato je v enem od svojih objavljenih (torej javnih) pisem predlagal markizu Vasti, naj italijanski vladarji prepovedo izdajo dovoljenj za krvave dvoboje, v katerih je maščevanje osrednje vodilo in glavni netilec sporov:

Hor à nostri di le più delle battaglie, che si veggono negli steccati sono non per inquisitione di verità, ma per vendetta; che come huomo da altrui si sente offeso, così allo abbattimento si ricorre. Il che per mio avviso è fuori d'ogni ragione. [...] Ma non si convien già, che per la medesima via si apra la porta alle vendette, havendo massimamente esso Dio onnipotente riserbato à se cotale officio. Che aprendosi gli steccati à chi cerca di vendicarsi, si viene à torre à Dio quello, che è suo. Il che in alcun modo non si dee fare, ne comportare. Et pertanto la Maestà vostra [Marchese del Vasto, op. a.] in questa parte potrebbe (per mio parere) fare una tale ordinatione. Che i Prencipi, et i Signori sottoposti alla Maestà vostra et al Sacro Romano Imperio non diano campo ad alcuno, che prenda querela per intentione di vendetta. (Muzio, 1550a, 10r).

Skupen vzorec pri sredozemskih družbah je Dean našel prav v konceptualizaciji in spominjanju krivice kot dolga in vendetti kot poplačilu zanj. Tak spomin fajde pa je bilo težko potlačiti, saj je lahko ta več let mirovala in izbruhnila takrat, ko je oškodovana stran to želela, kar je pomenilo, da je bil selektivni spomin

25 Broggio ugotavlja, da je vendetta v Zahodni Evropi skozi stoletja doživela umestitev v zasebni prostor človeških strasti v neposredni povezavi s konceptom besa oziroma *furore* (glej podrobneje Muir, 1993). Tako razumevanje besa najdemo v Muziovih spisih: »L'huomo animal di ragione senza ragione, et senza cagione disporsi ad uccidere l'huomo; et senza ricevere oltraggio, senza parola di ingiuria, o di carico, et senza sapere il perche, mettersi alla morte; et esser questo stimato valore? [...] Benche ne con nome di *furore* a me sembra che si possa convenevolmente esprimere uno si *sfrenato impeto*; che le *bestie*, cui preme il *furore*, et cui porta l'impeto, et cui *trasporta la rabbia*, le bestie dico di una medesima spetie i denti, ne le unghie contra la loro spetie non rivolgono senza alcuna cagione.« (Muzio, 1550, 85v).

26 Muzio navaja enega od rekov Fokilidesa iz Mileta, pesnika 6. stoletja pr. Kr., za katerim je ostala le zbirka moralnih sentenc, ki jih je poimenoval »Božji dekreti«. Taki nauki so bili temelj za način življenja po vzorih in zapovedih Stare zaveze z vključevanjem maksime grške klasike. Do 17. stoletja je bila na voljo le v rokopisni obliki.

na pretekle krivice tehtnica pri odločitvi za eskalacijo ali potlačitev fajde (Dean, 1997, 34–35).

To se nam potrjuje s primerom Galeotta II. Pica, v katerem se s spominom na storjeno krivico pri prevzemu politične in ekonomske oblasti strica Giovana Francesca nad mirandolskim fevdom v razmerju do legitimnega dedovanja prvo-rojenca Galeotta II. oziroma regentstva njegove matere (takrat je bil Galeotto še otrok) zamera v Galeottu čez nekaj let razraste v maščevanje. Vendar na podlagi opisa krvavega dogodka lahko razumemo tako dopuščanje v fajdno eskalacijo kot namerno in zavestno dejanje Galeotta, ki je z reaktivacijo spomina na preteklo krivico svoje maščevalne vzgibe interpretiral skozi prizmo stričevega tiranskega vodenja Mirandole (npr. kronike so poudarjale aktivno vlogo Giovana Francesca pri sežigu in lovu na čarovnice med lokalnim prebivalstvom). To pomeni, da je bilo prav politično in ozemeljsko (ali ekonomsko) konkuriranje »pravi« razlog za priklic spomina na preteklo krivico in s tem njenega »nujnega« maščevanja. Zaradi primera mirandolske šibke mestne države, odsotnosti enotnega pravnega sistema ter pustošenja nenehnih vojn v širšem kontekstu italijanskih vojn in posledične menjave oblasti, enkrat cesarske Karla V. in drugič kraljeve Franca I. Francoskega, je bila mogoča simbioza med odnosom fajda–maščevanje in uradnim sodnim sistemom. Prav v takih razmerah so lahko izstopali tudi dvorni laiki (kot je bil Muzio), ki niso bili po poklicu pravniki ter so lahko zastopali in zagovarjali svoje »stranke« oziroma gospodarje ali se pogajali v njihovem imenu.

Muzio je tako v vlogi mediatorja Galeottu predlagal miroljubno rešitev po vzoru krščanske paradigme ter ponudil dve možnosti za spravo in dokončno opustitev fajde, toda neuspešno.

Tako Carrol (2011) kot Broggio (2015) poudarjata krepitev kulture mediacije pri reševanju sporov med 16. in 17. stoletjem s strani klerikalnih krogov, v katerih sta se spodbujala izogibanje uradnemu pravu ter zatekanje k alternativnim arbitrarnim ukrepom in poskusom mediacije pri doseganju dogovora ali pomiritve. Sklenitev miru je tako pomenila javno manifestacijo opustitve s pravnega vidika zavezujoče mržnje in maščevanja, ki mu je poleg pomilostitve proti denarnemu izplačilu sledila tudi zaprisega pred verskimi simboli, npr. pred križem (Broggio, 2015, 50).

Kljub Muziovem srednjeveškemu videnju in razumevanju maščevalnosti v prepuščanju končne sodbe božji volji ta hkrati poudarja, da je prav preizkus orožja, torej dvoboj, sredstvo za doseganje resnice, tj. pravice. Po drugi strani je izrazil tudi novoveški pogled, ki se je v 16. stoletju šele oblikoval, in sicer glede ostrejšega kaznovanja pobudnikov in akterjev krvnega maščevanja (ob upoštevanju katoliško reformacijskih teženj). Po Muziu je bilo šele z nepopustljivo ureditvijo kaznovanja na državni ravni mogoče doseči mir med razgretimi stranmi (v mislih je imel predvsem to, da je oblast brez kazni dopuščala lepljenje žalitvenih plakatov, t. i. *cartelli*, po mestnih stebrih in zidovih in javne pisne pozive na dvoboj). Muzio je tako odsvetoval izrabo instituta dvoboja v maščevalne namene, saj je vodil do fajde oziroma do začaranega kroga nasilja:

*A questo risponderai, che **gli steccati** sono stati ordinati **per giustificazione di verità**, et non per dare altrui modo di far vendetta: et che le punitioni delle cosi fatte ingiurie à Prencipi di darle si richiede per **mantenere in pace i loro soggetti**. Il che quando essi facessero, et lo facessero severamente, forse men molte sarebbono le **querele**, della quali si veggono tutto di impasticciati i muri, et le colonne. Et per tornare alle **vendette** dico, che chi a' quelle pensa, **dee cercare altra via, che quella del Duello**. Et in questa materia non mancano di coloro, i quali dicono, che **ad una soperchieria si conviene una altra soperchieria, et ad uno tradimento, uno altro tradimento**.» (Muzio, 1550, 38r).*

A CASE OF FEUD IN MIRANDOLA IN THE YEAR 1533: A MEDIATION ATTEMPT BY GIROLAMO MUZIO

Tilen GLAVINA

Science and Research Centre of Koper, Garibaldijeva 1, 6000 Koper, Slovenia

e-mail: tilen.glavina@zrs-kp.si

SUMMARY

In most Italian city-states, vendetta preserved its status as a regulator in restricting violence within the system of feud well into the late Middle Ages and the beginning of the early modern era, and up to the end of the 16th century, revenge was recognised by public authorities as a distinct personal liberty, which in the following centuries became firmly anchored in the background of official trial procedures, as well. An important part of this system was mediation or a mediator, who strove to reach an agreement through peace pacts (pace).

*And it is precisely from the perspective of feud and vendetta – the natural state of controversy between two or more parties – that these were seen as a social handicap to abolish. But the concept of the reciprocal relationship vendetta-reconciliation (pacification) was rooted in the consciousness of Renaissance Italian writers. Among these was the 16th century writer from Koper, Girolamo Muzio who, in the Italian Peninsula, earned the title of pundit in the science of chivalry, and recognition as an expert in matters of the honour and virtue of noblemen, author of opinions on issues of chivalry, mediator in disputes among the nobility, and author of the well-known treatise *The Duel (Il Duello del Mutio Iustinopolitano, 1550)*, in which he presented the rules and background of appropriate recourse to the institution of the duel as a specific practice of the upper classes in achieving justice (the so-called judicial duel), which was a parallel reality to the official trial. Within the context of the duel it is also possible to observe and interpret the concepts of revenge (vendetta) and reconciliation or pacification (pace), which were common among the nobility and the military and accepted in the context of judicial practices.*

The chronicles of both medieval and modern religious and secular authors described and interpreted vendetta primarily in a military context (breach of the military code of honour) and as proof of divine intervention – that sinfulness leads to one's own destruction or the judgement of God. In chronicles, revenge predominantly referred to the military sphere, individuals and groups, which means that the concept of vengeance was present in conflicts among different social groups and was not only limited to the framework of relations, although families, too, were at war the same way as armies, cities and rulers.

The article presents the vendetta of Galeotto II Pico, specifically, Galeotto's murder of Giovanni Francesco Pico, his uncle, as the result of a long-running feud between two branches of the family. The reason for the controversy was economic and political control over the duchy of Mirandola and Concordia. The narrator of this vengeful act is the citizen of Koper and literary courtier Girolamo Muzio, who served Galeotto Pico II between 1531 and 1535. The description of the vendetta and of Muzio's attempt at mediation to smooth the ruffled feathers relies on sources and information from his epistolary opus, which is also compared to the chronicles of that time and sums up the retaliatory violence which took place on the night of 15 October 1533.

Keywords: Girolamo Muzio, Galeotto II. Pico della Mirandola, feud, vendetta, 16th century

VIRI IN LITERATURA

- AGM** – Archivio Gonzaga di Mantova. Corrispondenza estera, Mirandola e Concordia, busta 1344, rubrica E, XXXVIII. 4–5, Miscellanea (1512–1617).
- Affo, I. (1780):** Vita di Luigi Gonzaga detto Rodomonte principe del Sacro Romano Impero [...]. Parma, presso Filippo Carmignani.
- Pico della Mirandola, G. F. (1524):** Libro detto srega, o delle illusioni del demonio [...]. Bologna, per Maestro Geronimo de Beneditti da Bologna.
- Bratti, I. (1872):** Cronaca della Mirandola. Dei figli di Manfredo e della corte di Quarantola. Mirandola, Tipografia di Gaetano Cagarelli.
- Muzio, G. (1550):** Il duello del Mutio Iustinopolitano. Con le risposte cavalleresche [...]. In Vinegia, Gabriel Giolito de Ferrari e fratelli.
- Muzio, G. (1550a):** Le risposte cavalleresche del Mutio Iustinopolitano. Con le risposte cavalleresche [...]. In Vinegia, Gabriel Giolito de Ferrari e fratelli.
- Muzio, G. (1550b):** Egloghe del Muzio Iustinopolitano divise in cinque libri [...]. In Vinegia, Gabriel Giolito de Ferrari e fratelli.
- Muzio, G. (1590):** Lettere del Mutio iustinopolitano: divise in quattro libri, de' quali il quarto vien nuovamente pubblicato [...]. In Firenze, nella stamperia di Bartolommeo Sermartelli.
- Pigna, G. B. (1554):** Il duello di m. Giovan Battista Pigna [...]. In Vinegia, Vincenzo Valgrisi.
- Tasso, B. (1733):** Delle lettere di m. Bernardo Tasso [...]. Padova, Giuseppe Comino.
- Zazzera, F. (1615):** Della Nobiltà Dell'Italia. Parte I. In Napoli, Per Gio. Battista Gargano & Lucretio Nucci.
- Alberi, E. (1861):** Le relazioni degli ambasciatori veneti al Senato: raccolte annotate, vol. V. Firenze, All' Insegna di Clío.
- Alberti, L. (2006):** Historie di Bologna 1479–1543. Bologna, Costa.
- Borsetto, L. (1990):** Lettere inedite di Girolamo Muzio tratte dal codice Riccardiano 2115. Rassegna della Letteratura italiana, 94, 1–2, 99–179.
- Broggio, P. (2015):** Narrazioni della vendetta e della giustizia: articolazioni di potere, cultura politica e acculturazione religiosa nell'Europa della prima età moderna. Krypton, 5, 6, 41–56.
- Broggio, P. & S. Carroll (2015):** Violence and Peacemaking in Early Modern Europe: a Comparative Perspective. Krypton, 5, 6, 4–8.
- Carroll, S. (2006):** Blood and Violence in Early Modern France. Oxford, Oxford University Press.
- Carroll, S. (2011):** Peace-Making in Early Modern Europe: Towards a Comparative History. V: Broggio, P. & M. P. Paoli (ur.): Stringere la Pace. Teorie e pratiche della conciliazione nell'Europa moderna. Rim, Viella, 75–92.
- Carroll, S. (2017):** From Feud to Enmity. Acta Histriae, 25, 2, 433–444.
- Celesia, E. (1866):** The Conspiracy of Gianluigi Fieschi, or, Genoa in the Sixteenth Century. London, Sampson Low, Son & Marston.
- Ceretti, F. (1883):** Galeotto Il Pico. Atti e memorie deputazione di storia patria per le provincie Modenesi e Parmesi, I, 2, 225–330.

- Chiodi, G. (2009):** Il giardino dei sentieri che s'incontrano. Processo penale e forme di giustizia nella Terraferma veneta (secoli XVI–XVIII). V: Saggi in ricordo di Aristide Tanzi. Milano, Giuffrè, 85–166.
- Darovec, D. (2016):** Turpiter interfectus. The Seigneurs of Momiano and Pietrapelosa in the Customary System of Conflict Resolution in Thirteenth-century Istria. *Acta Histriae*, 24, 1, 1–42.
- Darovec, D. (2017):** Blood Feud as Gift Exchange: The Ritual of Humiliation in the Customary System of Conflict Resolution. *Acta Histriae*, 25, 1, 57–96.
- Darovec, D. (2017a):** Faciamus vindictam. Maščevalni umor in oprostilna sodba v Landarju leta 1401 med obredom maščevanja ter akuzatornim in inkvizitornim sodnim procesom. *Acta Histriae*, 25, 3, 653–700.
- Darovec, D. (2018):** Fajda med običajem in sodnim procesom. Primer krvnega maščevanja v Kopru leta 1686. *Annales SHS*, 28, 3, 451–476.
- Darovec, D. (2018a):** Vendetta in Koper 1686. Koper, Annales Press, The Historical Society of Southern Primorska.
- Darovec, D., Ergaver, A. & Ž. Oman (2017):** The Language of Vengeance: A Glossary of Enmity and Peace. *Acta Histriae*, 25, 2, 393–432.
- Dean, T. (1997):** Marriage and Mutilation: Vendetta in Late Medieval Italy. *Past and Present*, 157, 1, 3–36.
- De Gregori, G. (1820):** Istoria della vercellese letteratura ed arti, II. Torino, Chirio e Mina.
- de' Bianchi, T. (1866):** Cronaca Modenese, IV. Parma, Fiaccadori.
- de' Bianchi, T. (1867):** Cronaca Modenese, V. Parma, Fiaccadori.
- Dell'Aglio, S. (2015):** The Duke's Assassin: Exile and Death of Lorenzino de' Medici. New Haven, Yale University Press.
- Dionisotti, C. (1952):** Notizie biografiche dei vercellesi illustri. Biella, G. Amosso.
- du Bellay, J. (1973):** Correspondance du cardinal Jean du Bellay, II, 1535–1536. Pariz, Klincksieck.
- Faccio, G. C., Chicco, G., Vola, F. & R. Ordano (1967):** Vecchia Vercelli: passeggiate storico-topografiche. Vercelli, La Sesia.
- Faggion, L. (2013):** La pacificazione e il notaio nel vicariato di Valdagno nel secondo cinquecento. *Acta Histriae*, 21, 1–2, 93–106.
- Gattoni da Camogli, M. (2002):** Clemente VII e la geo-politica dello Stato Pontificio (1523–1534). Città del Vaticano, Archivio segreto Vaticano.
- Ginzburg, C. (2008):** Storia notturna. Una decifrazione del sabba. Torino, Einaudi.
- Glavina, T. (2018):** Služenje kopskega meščana pri modenskem grofu Claudiu Rangoneju med letoma 1528 in 1531: oris zgodovinskega dogajanja izpod peresa dvorjana Girolama Muzia »Iustinopolitana«. *Acta Histriae*, 26, 2, 575–598.
- Mallett, M. E. & C. Shaw (2012):** The Italian Wars 1494–1559: War, State and Society in Early Modern Europe (Modern Wars In Perspective). New York, Pearson.
- Muir, E. (1993):** Mad Blood Stirring. Vendetta & Factions in Friuli during the Reinassance. Baltimore, London, The John Hopkins University Press.
- Muraro, L. (2006):** La signora del gioco. La caccia alle streghe interpretata dalle sue vittime. Milano, La tartaruga.

- Oman, Ž. (2017):** Modern Age, Ancient Customs – Settling Blood in the Eastern Alps Between the Late Middle Ages and Early Modernity. *Acta Histriae*, 25, 1, 153–178.
- Oman, Ž. & D. Darovec (2018):** In landt hochverbotten – sovražnosti med plemstvom v 17. stoletju na Štajerskem, Kranjskem ter v Istri ali o reševanju sporov med običajem maščevanja in novoveškimi kazenskimi pravom. *Studia Historica Slovenica: časopis za humanistične in družboslovne študije = Humanities and Social Studies Review*, 18, 1, 83–120.
- Paci, R., Pasquali, M. & E. Sori (ur.) (1982):** Ancona e le Marche nel Cinquecento: economia, società, istituzioni, cultura: Ancona, Palazzo Bosdari, 9 gennaio–21 marzo. Recanati, Tecnostampa.
- Paoli, M. P. (2011):** I Medici arbitri d'onore. Duelli, vertenze cavalleresche e paci aggiutate negli antichi stati italiani (secoli XVI–XVIII). V: Broglio, P. & M. P. Paoli (ur.): *Stringere la Pace. Teorie e pratiche della conciliazione nell'Europa moderna*. Rim, Viella, 129–199.
- Povolo, C. (2015):** Feud and Vendetta: Customs and Trial Rites in Medieval and Modern Europe. A Legal-anthropological Approach. *Acta Histriae*, 23, 2, 195–244.
- Povolo, C. (2015a):** Tradicija pride na dan. Razprave iz antropologije prava. Benetke, Cafoscarina.
- Povolo, C. (2017):** La pietra del bando. Vendetta e banditismo in Europa tra Cinque e Seicento. *Acta Histriae*, 25, 1, 21–56.
- Povolo, C. (2018):** La Stanza di Andrea Trevisan. Amore, furore e inimicizie nella Venezia di fine Cinquecento. *Isola Vicentina, Quaderni di Valdilonte*.
- Preto, P. (2010):** I servizi segreti di Venezia. Spionaggio e controspionaggio ai tempi della Serenissima. Milano, il Saggiatore.
- Righi, R. (2000):** Carlo V a Bologna: cronache e documenti dell'incoronazione: 1530. Bologna, Costa.
- Rose, C. S. (2015):** Justice in the *Contado*: Rural Vendetta and Urban Authority in Bologna, 1600. *Krypton*, 5, 6, 17–24.
- Sacchi, R. (2005):** Il disegno incompiuto: la politica artistica di Francesco II Sforza e di Massimiliano Stampa. Milano, LED.
- Sassu, G. (2012):** La seconda volta. Arte e artisti attorno a Carlo V e Clemente VII a Bologna nel 1532–33. »e-Spagna«. <https://e-spainia.revues.org/21366>.
- Schmitt, C. B. (1967):** Gianfrancesco Pico della Mirandola (1469–1533) and his critique of Aristotle. Haag, M. Nijhoff.
- Simoncelli, P. (2006):** Fuoriuscitismo repubblicano fiorentino, 1530–1554. Milano, F. Angeli.
- Tepavčević, I. (2018):** Pogledi Valtazara Bogišića na Crnu Goru i crnogorsko društvo (krvna osveta – između tradicije i modernog društva). *Annales SHS*, 28, 3, 495–522.
- Tavuzzi, M. (2007):** Renaissance Inquisitors: Dominican Inquisitors and Inquisitorial Districts in Northern Italy 1474–1527. Leiden, Hotei Publishing, IDC Publishers, Martinus Nijhoff Publishers and VSP.
- Zorzi, A. (2012):** Legitimation and Legal Sanction of Vendetta in Italian Cities from the Twelfth to the Fourteenth Centuries. V: Cohn, S. K. & F. Ricciardelli (ur.): *The Culture of Violence in Renaissance Italy*. Firenze, Le Lettere, 27–54.